

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ**

FAKULTƏ: “Əmtəəşünaslıq”

İXTİSAS:”İstehlak mallarının ekspertizası və marketinqi”

B U R A X I L I Ş İ Ş İ

***Mövzu: Məktəblilər üçün yazı-dəftərxana ləvazimatlarının
istehlak xassələri və keyfiyyətinin ekspertizası***

İşin rəhbəri: b/m Q.Z.Cabbarova

Tələbə: Hacıyeva Aysel Səyyaf qızı

Bölmə: azərbaycan

Qrup: 310

“Təsdiq edirəm”

Kafedra müdiri: _____ prof.Ə.P.Həsənov

“ _____ ”

BAKI 2015

MÜNDƏRİCAT

Səh

Giriş..... 4

I. Nəzəri hissə.

1.1. Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının istehsalının inkişaf istiqamətləri, bu malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məsələləri..... 6

1.2. Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının keyfiyyətinə qarşı qoyulan əsas tələblər..... 11

1.3. Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının istehsalının əsasları, bu malların keyfiyyətini formalaşdıran amillərin xarakteristikası.....17

1.4. Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının istehlak xassələri və keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi metodları..... 21

II. Təcrübi hissə.

2.1. Ticarətə daxil olan məktəblilər üçün yazı-dəftərxana ləvazimatlarının çeşid xarakteristikası..... 34

2.2. Orta nümunənin seçilməsi və tədqiqat üçün nümunələrin hazırlanması..... 41

2.3. Məktəblilər üçün yazı-dəftərxana ləvazimatlarının keyfiyyətinin yoxlanması və ekspert metodu ilə qiymətləndirilməsi..... 50

Nəticə və təkliflər..... 54

Ədəbiyyat.....56

Giriş.

Xalqın maddi rifahının yaxşılaşdırılmasında və həyat tərzinin yüksəldilməsində mədəni malların rolu və yeri böyükdür. Bütövlükdə xalq istehlakı mallarının arasında mədəni malların payı 26-30% -ə qədər yer tutur. Lakin bu malların çeşidi olduqca genişdir. Onlar müxtəlif istehsal sahələrinin məhsulları olduğu kimi ticarətə də çox müxtəlif mənbələrdən daxil olur. Azərbaycan Respublikasında ticarətə daxil olan mədəni malların 70%-dən çoxu respublikadan kənar ölkələrdən gətirilir. Burada istehsal edilən mallarında əksəriyyətinin xam materialları xaricdən gətirilir. Hazırda mədəni malları istehsal edən sənaye müəssisələrinin əksəriyyətinin xarici firmaların istehsal etdiyi texnoloji avadanlıqlara, investisiyaya və xammal resurslarına ehtiyacları böyükdür. Bütövlükdə mədəni malların çeşidinə kağız-karton məmulatı, dəftərxana yazı ləvazimatları, məktəb-yazı malları, radioelektronika malları, audio video maqnitofonlar, foto kino malları, musiqi malları, idman, ovçuluq və balıqçılıq ləvazimatları, uşaq oyuncaqları və yolka bəzəkləri, zərgərlik malları, saatlar və xırdavat malları aid edilir. Göründüyü kimi bu malların hər biri ayrıca sənaye və istehsal sahələrinə məxsusdur. Onlar olduqca müxtəlif təyinat üçün işlədilir. Bunlar arasında kağız və karton əsaslı məmulatlar, məktəb yazı ləvazimatları xüsusilə böyük istehlak əhəmiyyəti kəsb edirlər. Bu mallara əhali tələbinin ödənilməsində ciddi çətinliklər əmələ gəlmişdir. Bu sahə üzrə respublikamızda istehsal bazası yaradılmışdır, ona görə artıq xarici xammal hesabına işləyən emal müəssisələri də ölkə tələbatını ödəməkdə böyük rol

oynayır. Bu malların çeşidinin, keyfiyyətinin və istehlak əhəmiyyətinin yüksək səviyyədə öyrənilməsi də bu işlərə öz müsbət təsirini göstərir. Ticarət işçiləri yazı-dəftərxana ləvazimatları üçün olduqca geniş çeşidlərdə sifarişlər verirlər. Malların əksəriyyəti kommersiona yolu ilə ticarətə gətirilir. Satışda müxtəlif qiymətdə mənfəət təmin edən nümunələrə yer verilir. Burada məqsədim əmtəəşünaslıq ekspert elmi mövqeyindən dəftərxana-yazı ləvazimatlarının istehlak xassələrini, keyfiyyətinə ekspertizasını təhlil etməkdən, bu malların keyfiyyətinə verilən tələbləri, keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi metodlarını ümumiləşdirməkdən, bu malların istehsalının və satışının artırılması, çeşidi və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində əhəmiyyətli hesab edilən təkliflər irəli sürməkdən ibarətdir.

Buraxılış işi kafedra tərəfindən verilən metodik göstərişlərə və məsləhətlərə uyğun olaraq yerinə yetirilir. Burada mühazirə və ədəbiyyatlardan ixtisasım üzrə öyrəndiyim nəzəri və təcrübi məlumatların ümumiləşdirilməsinə və tətbiqinə şərait yaradılır.

I.Nəzəri hissə.

1.1.Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının istehsalının inkişaf istiqamətləri, bu malların keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması məsələləri.

Yazı-dəftərxana ləvazimatı insan cəmiyyətində mühüm əlaqə və informasiya vasitəsi kimi meydana gəlmişdir, yazı texnikası və nəşriyyatı, poliqrafiyanın inkişafı isə buna getdikcə təkan vermişdir. Hazırda istər xalq istehlakı və həyat tərzini, istərsədə sənaye sahələrinin fəaliyyətini kağızsız təsəvvür etmək olmaz. Belə ki, adi bir fəaliyyət formasının və ya istehsalın başlanması haqqında ilk məlumatdan başlayaraq bütün ictimai və texniki normaların, fəaliyyət formalarının həyata keçirilməsi və ona nəzarətin təşkilinə qədər bütün sahələrdə kağızın rolu və yeri böyükdür. Kağız həm də təkcə informasiya və təlimat vasitələri deyildir. Onlar həm də təhsil, təlim, tərbiyyə vasitələridir. İnsanın bədii yaradıcılığının, intellektinin, zövqü inkişafının, tarixi yaddaşının əvəz edilməz təminatçısıdır. Kağız mətbuat və sərəncamlar vasitəsidir. Bu deyilənlərlə yanaşı dəftərxana-yazı ləvazimatı bir çox istehlak şeylərinin, xüsusilə bükmə vasitələrinin, bədii sənət əsərlərinin, tara və konteynerlərin, reklam və tərtibat vasitələrinin istehsalının əsasıdır. Müasir dövrdə xalq istehlakını və sənayeni kağızsız və onun nisbətən sıx, qalın və ağır tərkibli növü olan dəftərxana-yazı ləvazimatsız təsəvvür etmək olmaz. Odur ki, ölkədə yazı-dəftərxana ləvazimatı malları istehsalı, satışı və kommersionası ilə məşğul olan geniş sənaye və ticarət şəbəkəsi, hətta təhsil, elmi-tədqiqat müəssisələri, geniş istehlakçılar ordusu vardır. Bu malların istehsalının və çeşidinin yaxşılaşdırılmasına böyük ehtiyac olduğunu nəzərə alaraq əmtəəşünaslıq ixtisası üzrə bu malların öyrənilməsinə işdə üstünlük verirlər.

Məktəblilər üçün olan yazı-dəftərxana ləvazimatları istehsalı Azərbaycanda getdikcə inkişaf etməkdədir. Bunun əsas səbəbi kağız üçün xammalın və texnoloji avadanlıqların xarici ölkələrdən son zamanlar gətirilməsidir.

Azərbaycanda ən çox neft, pambıq, dəmir filizi, meyvə, tərəvəz, taxıl, heyvandarlıq məhsulları, çayçılıq, ipəkçilik və bu kimi strateji məhsulların istehsalının monopoliya altında alınaraq inkişaf etdirilməsi və həmin sahələr üzrə əldə edilən mənfəətin əksər hissəsinin ittifaq fonduna daxil edilməsi siyasəti idi.

Azərbaycan respublikasında dəftərxana-yazı ləvazimatı, tikili mallar, trikotaj malları, parça, mebel və s. kimi istehlak mallarının istehsalının inkişafı isə ancaq yerli tələbatı ödəyəcək səviyyədə inkişaf etdirilir və onların yüksək keyfiyyətli məhsullara ixtisaslaşdırılmasına yol verilmirdi. Lakin, yüksək keyfiyyətli məhsul istehsal edə bilən sənaye sahələrinə rəhbərlik bir başa İttifaq tabeliyinə verilir, onların keyfiyyətli məhsulları xarici ölkələrə satılır, çıxdaş olunanları isə yerli əhaliyə təklif edilirdi.

Respublikada məhsulları mümkün qədər ucuz qiymətə alınır. Hətta bir çox ittifaq tabeliyində olan sənaye müəssisələrinə verilən vəsait güya onların istehsal xərclərini ödəyə bilmir və əsasən mərkəzin verdiyi dotasiyalar hesabına yenidən qurulur və ya inkişaf etdirilirdi.

Azərbaycan respublikasının məhsulları xarici ölkələrə yüngül emaldan keçirilərək (neft, konyak, spirtli içkilər, sürgü yağları, kimya malları və s.) baha qiymətə, eynilə xarici firmalardan gətirilən isehlak şeyləridə Azərbaycan əhalisinə çox baha qiymətə satılırdı.

Belə mallar ən çox iri şəhərlərin mağazalarına qoyulurdu ki, respublikalardan əhali özü ilə vəsait aparıb həmin məhsulların baha qiymətini paytaxt mağazalarının kassasına bir başa ödəməklə, hətta əlavə nəqliyyat, kommunal xərcləridə çəkməklə həmin malları ala bilsinlər. Ancaq qabaqcıl istehsalat müəssisələrinə xarici mallar fond kimi verilir. Üzdən iraq keçmiş Sovet quruluşu rəhbərlərinin bölgüsü və ya sərəncamları ilə istehsalat qabaqcıllarına mükafat kimi, pulu ödənilmək şərti ilə onlara verilirdi.

Göründüyü kimi Azərbaycan respublikası həm də geniş miqyasda yazı-dəftərxana ləvazimatları məmulatları istehlak edən ölkələrdən biri idi. Keçmiş SSRİ ərazisində 400-ə qədər iri kağız selüloza sənayesi kombinatı fəaliyyət göstərirdi ki, demək olar ki onların 870-dən çoxu ancaq Rusiya federasiyasının payına düşürdü. Bu sənaye sahələri birdən-birə deyil, çox tədricən və çox gərgin zəhmət və keçmiş respublikaların birgə vəsaiti hesabına tikilib istifadəyə verilmiş və yeni avadanlıqlarla, texnoloji rejimlərlə vəs. təmin edilmişdir.

Artıq 1940-cı illərdə indiki MDB məkanında 592 min ton dəftərxana-yazı ləvazimatı və 153 min ton məktəb-yazı ləvazimatı istehsal edilirdi. Bu rəqəm 1989-cu ilə qədər özünün maksimum həddini almışdır. Həmin ildə MDB məkanında 5423 min ton dəftərxana-yazı ləvazimatı istehsal edilə bilirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı ildən sonra Azərbaycan respublikasında dəftərxana-yazı ləvazimatı məmulatı istehsalı və satışına dair statistik məlumatlar dərc edilmir. Bu nəşr edilən statistik məcmuələrin məzmununun zəif olmasından deyil, respublikada bu malların istehsalının inkişafına dair istər dövlət və istərsədə özəl sektorlar səviyyəsində həm də köklü işlərin görülməməsidir.

Buna baxmayaraq Azərbaycanda yazı-dəftərxana ləvazimatı malları istehsalının həcmi əsla azalmır, əksinə dahada artır. Bütün mağazalarda bu malların bolluğu təmin edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, dəftərxana-yazı ləvazimatı məmulatının çeşidi olduqca genişdir. Onlar çox müxtəlif şəraitdə insan tələbatını ödəyir. Bu mallar bütövlükdə dəftərxana-yazı ləvazimatı malları adlandırılısada ümumiyyətlə aşağıdakı kimi qruplara bölünür və onların satışda mövqəini keçmiş dövrün məlumatlarına əsasən %-lə aşağıdakı kimi olduğunda demək olar.

Sıra №-si.	Mal qrupunun adı.	Satışda və ya istehlakda xüsusi çəkisi; %-lə.
1.	Kağız və karton O cümlədən; Kağızlar Kartonlar	32,0 24,7
2.	Kağız və kartondan olan məmulat.	7,3
3.	Məktəb-yazı ləvazimatı.	15,3
4.	Çertyoj ləvazimatı.	15,4
5.	Dəftərxana malları.	5,3
6.	Bədii təyinatlı mallar.	2,5
7.	Yazı makinaları.	5,2
8.	Kalkulyatorlar	13,1
Cəmi:		100.

Bu mallar arasında dəftərxana-yazı ləvazimatı və onlardan hazırlanan məmulat növlərinin çeşidi və payı getdikcə genişlənir. Məsələn, ticarətə daxil olan dəftərxana-yazı ləvazimatının çeşidi aşağıdakı kimi 9 yarımqrupa bölünür.

1. dəftərlər,	32,3 %
2. albomlar,	7,1 %
3. qeyid kitabları,	12,6 %
4. alfavitli kitablar,	5,4 %
5. karton və plastik qovluqlar,	6,8 %
6. dəftər üzvləri,	2,3 %
7. not (kağız qovluqları),	1,8 %
8. tikiş papkaları,	13,9 %
9. sanitariya gigiyena malları.	17,8 %
CƏMİ:	100%

Söz yoxdur ki, bu bölgü məmulatın növünə görə ticarət uçot sənədlərinə əsas tərtib edilmiş və onların öz daxilində satışının mövqeyinə dair məmullatlara uyğun tərtib edilmişdir.

Gələcəkdə isə bu malların çeşidi dahada geniş xarakterizə ediləcəkdir. Lakin buradan görmək olur ki, müxtəlif təyinat üzrə işlədilən bu malların keyfiyyətinə qarşı kompleks istismar, erqonomik, estetik, gigiyenik, etibarlılıq, iqtisadi, texnoloji və ekoloji tələblər irəli sürülməlidir ki, bu malların yüksək keyfiyyətli və geniş çeşidli olması təmin edilmiş olsun. Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının keyfiyyəti və istehlak xassələri çox müxtəlif amillərin təsiri altında formalaşır və idarə edilir.

1.2. Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının keyfiyyətinə

qarşı qoyulan əsas tələblər.

Məktəblilər üçün olan yazı-dəftərxana ləvazimatlarının, kağız, karton və onlardan hazırlanan məmulatın keyfiyyətinə qarşı qoyulan əsas tələblər bu malların tərkibindən, materialından, təyinatından və istismar şərtlərindən irəli gəlir. Bütün bunlar həm də istehsal imkanlarından, konstruksiya xüsusiyyətlərindən, bəzəndirilmə imkanlarından və onların keyfiyyətinin mühafizə edilə bilməsi şərtlərindən asılı olur.

Bu sahədə qüvvədə olan standartların, o cümlədən QOST 17586-82-nin rolu xüsus ilə böyükdür. Belə ki, bütövlükdə yazı-dəftərxana mallarının hər birinin istehlak xassələri onlara qarşı qoyulan istehlakçı tələblərinin təsiri altında formalaşdırılır və müəyyən keyfiyyət göstəriciləri sistemi əsasında onların istehsalı və satışı təmin edilir.

Standartlar bu malların keyfiyyətinə yüksək dərəcədə nəzarət edə bilən ümumi dövlət sənədləridir. Lakin ekspertlər malların keyfiyyətini yoxlayır və qiymətləndirərkən nəinki standart tələblərini yoxlamaqla kifayətlənməlidirlər, həm də standarta daxil edilən normativ göstəricilərin səviyyəsinin aşağı olduğunu vaxtında hiss etməli, onların dəyişdirilməsinə və ya normalaşdırıla bilməyən tələblərin və göstəricilərin müqavilə şərtlərinə əlavə edilməsinə nail ola bilməlidirlər.

Bir sözlə əmtəəşünas yazı-dəftərxana məmulatlarına qarşı qoyulan bütün funksional, istismar, ergonomik, etibarlılıq, estetik, texnolojilik və hətta ekoloji tələblərini, iqtisadi tələbləri daima nəzarət altında saxlamalı, bu malların keyfiyyətinə nəzarət edərkən, mal sifarişləri hazırlayarkən həmin malların istehlak xassələrinin yaxşılaşdırılmasına kömək edən təkliflərini istehsalçılara bildirməlidir. Hətta lazım gələrsə yerli müəsisələrin məhsulu isə analoji olan ən yüksək keyfiyyətli və yüksək bədii estetik təsirli mal nümunələri ilə həmin müəsisənin işçilərini tanış etməlidir.

Bir sözlə əmtəəşünas dəftərxana, kağız, kartonu, ondan olan məmulatı xüsusilə yaxşı tanımalı və onların keyfiyyətində dəyişiklik əmələ gətirən əsas cəhətləri izləyə bilməlidir. Bu malların standartı uyğun hazırlanması üçün əlindən gələn köməyi əsirgəməməlidir.

Qeyid etmək lazımdır ki, bu mallar arasında kağız olduqca nazik və qısa liflərdən hazırlanan keçəyə bənzər materialdır. Onlar özünün tərkib komponentlərinə və digər əlamətlərinə görə çox müxtəlif təyinat üçün hazırlanırlar. Məsələn, adi dəftər kağızı, işarəli kağız, pul kağızı, köçürmə kağızı, kalka kağızı, rəsim kağızı, karandaşlar, flamasterlər, xətkəşlər, pozanlar, avtomat qələnlər, sadə qələm və s. bir-birindən tamamilə fərqlənirlər.

Yazı-dəftərxana, kağız və kağız məmulatlarının keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblər əsasən onların xassə göstəriciləri ətrafında təyinatını nəzərə almaqla normalaşdırılır. Buna görə də kağız kompazisiyaları onun tərkibinə daxil edilən lifli materialların, doldurucuların, yapışqanlı maddələrin, ağardıcıların, rəngləyicilərin növlərinə və miqdarına görə fərqləndirirlər.

Ümumiyyətlə kağızın tərkibi sellüloza əsaslı liflərdən ibarət olur. Onlar kağızın tərkibinə çox müxtəlif formalarda qatıla bilər. Belə lifli materiallar əsasən bitgilərdən alınır. Onların süni və sintetik maddələrdən də alınması imkanı böyükdür. Liflər xüsusi maşınlarda xırdalanmaqla tərkibə qatılır. Ağacdən alınan kütlənin tərkibi selluloza, hemiselluloza, qətran və bu kimi maddələrdən ibarət olur. Məsələn, bitki qabığı və bitki toxuması liflərində 80-95 %, ağac kütləsində 40-80 %, samanda 35%, küləşdə 10 %-ə qədər selluloza olur.

Selluloza nə qədər çox olursa kağız bir o qədər keyfiyyətli sayılır. Lakin tək halda selluloza kağızda yaxşı keçələşmir. Burada hemisellulozanın da olması bu baxımdan əhəmiyyətli sayılır. Çünki, o kağızda hidrofobluq lazımdır ki, təcrübədə bir qayda olaraq 1 m²-nin kütləsi 200 qrama qədər olan kağız növlərini kağız, lakin 200-250 qramdan çox olan kağız növlərini isə karton adlandırır və çeşidləşdirirlər.

Belə sadə ad altında birləşməsinə baxmayaraq istehsal edilən kağız və karton növlərinin çeşidi olduqca genişdir. Onlar bir-birindən kəskin surətdə fərqlənən göstəricilərə malik olurlar. Bu zaman kağızın tərkibini təşkil edən komponentlərin nisbətini dəyişməklə çox müxtəlif reseplərlə hazırlanan müxtəlif nömrəli kağızlar bir-birindən fərqləndirilir. Yazı və dəftərxana məmullatlarının keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblər əsasən onların xassə göstəriciləri ətrafında təyinatını nəzərə almaqla normalaşdırılır. Buna görə də məktəbli-yazı kompozisiyaları onun tərkibinə daxil edilən lifli materialların, doldurucuların, yapışqanlı maddələrin, ağardıcıların növlərinə və miqdarına görə fərqləndirirlər.

Liqin (zərərli) kağızda sarılıq əmələ gətirə bilər. O, müxtəlif səviyyədə təmizləyə bilər. Ən yaxşı kağızda liqin olmamalıdır. Nisbətən ucuz kağızlarda, məsələn, qəzet kağızında liqin nisbətən az olur. Liqin kağızda top halda qaldıqda qara nöqtələr şəklində davamsız və rəng götürməyən nöqsanlar əmələ gətirir. Onlar asanlıqla deşilə bilər. Gündəlik işlənən tara kağızlarında, kartonlarda liqinin miqdarı normalaşdırılır.

Qətran ağacın tərkibində olduğu üçün kağızında tərkibinə keçə bilər. Məsələn, iynəyarpaqlı ağaclarda qətran (kanifol), adi yarpaq ağaclarda isə liqin maddəsi çox olur. Onlar yazı kağızına düşdükdə daha ciddi nöqsan əmələ gətirir. Kağızın xassələrini dəyişir, kağız bircisli olur.

Kağızlara lif tərkibindən əlavə köməkçi maddələrin qatılması kağızın xassələrini yaxşılaşdırmaq məqsədi güdür. Məsələn, təbaşir, blanfiks, talk və bu kimi maddələr doldurucu kimi qatılır. Onlar həm ağılığı artırır, həm də suçəkmə qabiliyyətini nizamlayır. Bunlara yapışqanlı maddələrdə əlavə etdikdə kağızın təmizliyi, parlaqlığı artır. O tez çirklənmir və çerneli özündən yaymır.

Göründüyü kimi, bu anlayışların öyrənilməsi kağız və dəftərxana mallarının keyfiyyəti haqqında təsəvvürləri xeyli dərinləşdirir. Lakin təssüflə demək lazımdır ki, bu qrup malların hər birinin keyfiyyətini formalaşdıran şərtlər özləridə bir-birindən kəskin surətdə fərqli olurlar. Məsələn, kağız məmullatının cildləri, üzlükləri, xətlənməsi, çernelin rəngini, surğucun tərkibi və əlamətləri,

yazı makinasının və ya kalkulyatorların quruluşu və işi tamamilə bir-birinə bənzəmir. Lakin buna baxmayaraq yuxarıda deyilən prinsiplə bütün növlərdə belə nəzərə alınmalıdır.

Məktəb-yazı və dəftərxana mallarının keyfiyyətinə qarşı qoyulan əsas tələblər.

Adından məlum olduğu kimi məktəb-yazı və dəftərxana malları çox müxtəlif təyinata malik olan mal qruplarını özündə birləşdirir. Bundan əlavə həmin malların əksəriyyətinin kağız və karton əsasında hazırlanmasına baxmayaraq bu mallar arasında əsas materialına, istehsal üsuluna, konstruksiya mürəkkəbliyinə və emal xüsusiyyətlərinə görə kəskin sürətdə bir-birindən fərqlənən növlərdə çoxdur. Məsələn; qələm, karandaş, çernel, çertiyoj alətləri, rənglər, hesab maşınları, yazı makinaları, şəxsi mikro kalkulyatorlar, şəxsi komputer cihazları öz mənşəyinə görə kağız və karton əsasında hazırlanan məmullatlardan tamamilə fərqlənirlər.

Bütün bunlar kağız, karton, məktəb-yazı və dəftərxana mallarının keyfiyyətinə qarşı ümumi tələblər irəli sürməyi bir qədər çətinləşdirir. Burada bir əsas ümumi cəhət vardır ki, bütün xalq istehlakı mallarında olduğu kimi həmin qrup malların keyfiyyətinə qarşı tələblər irəli sürüldükdə bilavasitə onların öz təyinatına uyğun işlədilməsi mümkünlüyünü təmin edən bütün şərtlər əsas götürülür. Burada istər sosial tələblər və istərsədə bütün funksional, etibarlılıq, estetik, ergonomik, təhlükəsizlik, texnoloji və digər tələblər konkret mal qrupunun timsalında ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirilir. Məsələn; kağız və kartonda funksional tələblər bu malların bir istehlak əşyası kimi müəyyən məqsədli təyinata uyğun gəlməsini təmin etməyi nəzərdə tutur və buraya aid olan istehlak xassələri və keyfiyyət göstəriciləri əsasında normalaşdırılır və ya tədqiq edilir.

Burada kağız və kartonun kompozisiyasını və tərkibini 1 m²-nin kütləsinin, qalınlığının, həcmi kütləsinin, yağ keçirməsinin, su keçirməsinin, islanmasının,

termiki davamlılığının və digər xassələrinin öyrənilməsi ön sıraya çəkilir. Burada keyfiyyət üçün digər müəyyən edici şərtlərdə nəzərə alınır.

Beləliklə, aydın olur ki, kağız və kartonun qarşı qoyulan tələblərə onun istehlak xassələrindən və bu xassələri formalaşdırma amillərdən kənar təsəvvür edilə bilməz. Əslində kağızdan və kartondan olan məmulatlardada, texniki vasitələrdə, məktəb-yazı ləvazimatında və dəftərxana mallarında bu belədir.

Komputer kağızları və kartona qarşı qoyulan etibarlılıq tələbləri müəyyən istehlak şəraitinə uyğun olaraq onların normal işlədilə bilməsini və onlara verilən yararlı istehlak xassələrini verilmiş (təyin edilmiş) müddət ərzində saxlaya bilməsini təmin etmək məqsədi güdür. Buna görə də kağız və kartonun cırılma möhkəmliyi, qatlanması, basılması, gərilməsi, deformasiyası və bu kimi göstəricilərinin vəziyyəti və onlara təsir edən amillər nəzərə alınır.

Bu göstəricilər kağız və kartonun istismar müddətini və həm də istismar keyfiyyətini təmin edən xassələrin mənasını özündə ifadə edir.

Məktəblilər üçün olan yazı-dəftərxana mallarına verilən ergonomik tələblər onların istismar rahatlığını təmin edən şərtləri əhatə edir. Bunun üçün kağızda yapışqanlıq, çənel keçirmə, çənel yayılma, hamarlıq göstəricilərinə qələmdə çənel axıtma, yazma qabiliyyətinə, karandaşda cızma, xətti çəkərkən görünmə dərəcəsinə və s. nəzarət edilir.

Yazı makinalarının, hesablayıcı maşınların, karandaşların, avtoqələmlərin, çertyoj alətlərinin keyfiyyətinə qarşı qoyulan estetik tələblər onların xarici tərtibatı və görünüşünə görə müəyyən edilir. Kağızda ağılıq, rəng, çalarlıq, sort, nöqsanlıq, avtoqələm və karandaşda mütənasiblik, rəngi, fakturası, dekoru, plastikası, rənglərin görünüşü və digər tərtibat və yaraşlıq göstəriciləri əsas götürülür. Məsələn; əksəriyyət ağ kağız növlərində ağılıq dərəcəsi 70-83 % arasında olmalıdır.

Əgər qələm yazı üçün nəzərdə tutulubsa onda o kağız üzərində yazını aydın göstərməlidir. Kağızın rəngi isə onun təyinatına uyğun olmalı, əgər yazı üçündürsə bütün rəng çalarlarında o yazının və işarələrin aydın görünməsinə

təminat verməlidir. Belə ki, onlar etalonla müqayisə edilməlidir və ona uyğun gəlməlidir. İşıq və hava təsirindən kağızın rəngi dəyişməməlidir.

Kağızların üzərində çirk, ləkə, qətran qalığı və s. hər m² üzrə 0.5-2 mm-dən çox olmamalı və hər iki üzdən təmiz olmalıdır. Kağızda işıq keçirmə qabiliyyəti onun üçün təyin edilmiş qrupa uyğun olaraq yəni hamar, buludlu və ya tor sayacağı olmalıdır. Əslində işıq keçirmə kağız vərəqini işığa tutmaqla yoxlanılmalı və onun bərabər paylanmasına nəzarət edilməlidir. İşıq keçirmə əslində kağızın keyfiyyətinə mənfi təsir edir. Kağızların şəffaflığı isə 50 %-dən yuxarı olmalıdır. Əslində onun üzərində yazılmış mətnin arxa üzdən görünməsinə imkan verməməlidir. Qələmlərdə kağıza yazılan yazı zamanı çernel axıntısı olmamalı, qırıq-qırıq yazılara rast gəlinməməli, aydın, səliqəli xətt kağızda öz əksini tapmalıdır.

Səthi hamarlığı kağızın yaraşığı təmin etməli və oraya düşən işığı güzgü kimi əks etdirməlidir. Lakin işıq və əks kölgəsini özündə bildirməməlidir.

Məktəblilər üçün olan yazı-dəftərxana mallarının istehlak xassələri həmdə təhlükəsiz olmalıdır. İnsan üçün zərərli olan maddələrin toplanmasına şərait yaratmamalı, turşuluq, qələvilik əmələ gətirməməli, kəskin və cod kənarlı olmamalıdır. Kağız və kartonun növlərinə və təyinatına görə onların keyfiyyətinə qarşı spesifik tələblərdə irəli sürülür.

Qeyd etmək lazımdır ki, məktəb-yazı və dəftərxana mallarının keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblərdə onların istehlak xassələrinə uyğundur.

1.3.Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının istehsalının əsasları, bu malların keyfiyyətini formalaşdıran amillərin xarakteristikası.

Qeyd etmək lazımdır ki, yazı - dəftərxana mallarının istehsalının əsaslarını kağızlar, qovluqlar, steplerlər, karandaş, xətkəş, qələm, avtoqələm, pozan və s. təşkil edir. Qalan əşya və ləvazimatların istehsalı və əlamətləri bunlardan kəskin surətdə fərqli olsa da bunlar əslində kağızla əlaqədar istehlak üçün uyğunlaşdırılırlar. Bu malların hamısının istehlak xassələrini qısa xarakterizə etmək çətindir. Buna görə də burada istehsalın əsas hissəsini təşkil edən kağızlar və kartonlara aid məlumatlara üstünlük verməklə kifayətlənməyi daha məqsədyönlü hesab edirik.

Qeyd etmək lazımdır ki, kağızın və kartonun, həmçinin onlar əsasında hazırlanan məmulatların istehlak xassələri və keyfiyyəti bilavasitə bu malların layihələndirilməsi, quraşdırılması, istehsalı və bəzəndirilməsi proseslərindən, materialının düzgün seçilməsi və emalından, həmdə bu malların markalanması, bükülməsi, daşınması, saxlanması şərtlərindən xeyli asılı olur. Bunlar arasında əmtəəşünaslıq və ekspert təcrübəsində istehsal şərtlərinə daha çox üstünlük verilir. Çünki, həm keyfiyyət dəyişiklikləri, həmdə nöqsanların əmələ gəlməsi bu proseslərin təşkilindən çox asılı olur.

Kağız və karton istehsalı öz texnoloji xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənir. Kağız istehsalı əsasən aşağıdakı mərhələlərdən ibarət olur.

1. lifli materialların və yarımfabrikatların alınması və emalı;
2. kağız tərkibinin hazırlanması;
3. lifin tökülməsi;
4. kağızın yapışqanlanması;
5. kağızın doldurulması;
6. kağızın rənglənməsi;
7. kağızın bəzəndirilməsi;

8. kağızın emalı;

9. kağızın doğranması, sortlaşması, markalanması, bükülməsi və qablaşdırılması.

Ümumiyyətlə, kağız lifinin uzunluğu 0,5-3 mm arasında, diametri isə 0,03-0,06 m arasında olmalıdır. Lakin kağız üçün çox müxtəlif mənşəli lifli materiallardan istifadə olunur.

1.Ağ-ağac kütləsi-bu sadəcə olaraq şam, ağ şam, qovaq və bu kimi ağac cinslərini defiber maşınlarında xırdalamaqla əldə edirlər.

2.Boz ağac kütləsi-küknar, ağ şam, şam və s. ağac cinslərindən eyni qaydada alırlar.

3.Kimyəvi ağac kütləsi- bunu defiberlə xırdalanmış ağac kütləsini kimyəvi emal etməklə alırlar. Bunun üçün lifli material monosulfat natrium və natrium hidrokarbonat məhlulunda emal edilir ki, lifli material daha yaxşı dənələnsin. Bu cür emal qəzet kağızları üçün xarakterikdir.

4.Saman yarım kütləsi- bu sellilozadan alınma və emal üsuluna görə qələvi selülozası və turşu sellilozası kimi fərqləndirilə bilirlər.Ən çox tətbiq edilən sulfat sellilozadır. O da ağardılmış və ağardılmamış çox müxtəlif növlərdə buraxılır.

5.Ağac sellilozası ən çox iynəyarpaqlı ağaclardan alınır. Lakin adi yarpaq ağaclarında 35 növündən kağız istehsalı üçün istifadə etmək olur.

6.Yarım selliloza-bu da selliloza kimi ağac kütləsidir, ucuz xammaldır. Əsasən karton , plitə, qəzet kağızı və s. istehsal etmək üçün işlədilir.

7.Saman kütləsi və qamış selliloza. Bu da sulfid və qələvi üsulu ilə emaldan alınır. Əsasən yazı üçün tətbiq edilir. Başqa tərkiblərdə qatılır.

8.Kağız maklurası-bu kağız tullantıları hesabına əldə edilir, və 20 % qədərini təşkil edir. Perispektivi var. Bu hesaba işləyən müəssisələrin sayı nəzərdə tutulur.

Ümumiyyətlə kağızın 30-40% maklatura kimi istehsala qayıda bilər. Bu meşə örtüyünə, ağaca yüksək dərəcədə qənaət, təbiətə hörmət deməkdir. 1 ton karton əldə etmək üçün 14 kub.m. ağac sərf etmək lazım gəlir.

Hər bir kağız fabriki il ərzində 6 hektardan çox inkişaf etmiş meşə sahəsini istehlak edir. Ümumiyyətlə, bütün növ kağız növlərinə 15-20% qədər kağız maklurası qatmaq olar.

9.Əski yazım kütləsi--bu kətan pambıq məntəqəsindən və cındır toplantısından əldə edilir. Ən qiymətli xammaldır. Bütün keyfiyyətli kağızlar əski maklurasının iştirakı ilə hazırlanır.

10.Sintetik liflər-ümumiyyətlə, kağız istehsalında kapron, anid və bu kimi poliamid liflərindən istifadə edilir. Üstün cəhəti kağızın möhkəmliyini artırmasıdır. Mənfi cəhəti poliqrafiya və nəşr üçün yararlı olmamasıdır.

Kompozisiyalar aşağıdakılardır:

1.0№-li kağızlar-tərkibində 75%-ə qədər sulfat seluloza, 25%-ə qədər əski kütləsi olur.

2.1№-li kağızlar-tərkibində 100%-li seluloza olur.

3.2№-li yazı kağızları-50% ağac kütləsi, 50% ağardılmış sellilozadan ibarətdir.

4.Çertiyoj kağızları-70% əski lifindən 30%-ə qədəri ağardılmış sellilozadan ibarətdir.

5.Adi çertiyoj kağızları-100% sellilozadan ibarətdir.

6. Qəzet kağızları-75% ağac kütləsi, 25%sellilozadan ibarətdir.

Kağızın əsasını liflər təşkil etsədə lakin onlar tək halda lazimi istehsal xassələrini təmin etmir. Davamlılığı aşağı olur. Mexaniki möhkəmliyi az olur. Tez ovulur, rütubəti tez çəkir.

Yapışqanlanma- kanifolun, maye şüşənin, qətranın, silikat yapışqanının və s. köməyi ilə aparıla bilər. Odur ki, yapışqanlanmanın növü, təbiəti və keyfiyyəti fərqli olur. Bu əlamət kağızıda fərqləndirir. ən çox kanifolla yapışqanlanma tətbiq edilir.

Əsasən ağıqlıdərəcəsinə artırmaq və nöqsanları aradan qaldırmaq kağızı bircinsli və hamar etmək məqsədi ilə edilir. Kağızın rütubətçəkmə qabiliyyəti normalaşdırır, codluğun artırır. Bu məqsədlə mis, titam oksidi, barium sulfat, tabaşir, kibs və s. istifadə edilir. Bu materiallar mineral maddələrdir. Kağızın 6-23%-ə qədərini əhatə edir. Kağızı yandırmaqla külünün miqdarı ilə ifadə edilir. Bu həm kağıza lazimi rəng vermək üçün, həm də rəng çalarlarını dəyişdirmək üçün tətbiq edilir. Müxtəlif rəng piçintilərindən istifadə edilir. Kağızda sarılıq olduqda o bir qədər göy, çəhrayı olduqda mavi, qırmızı olduqda mavi-yaşı rənglər qatırlar ki, kağızın rəngi ağ olsun.

Kağızlar rulon halında və müxtəlif formatlarda biçilmiş halda doğranır. Sonra sortlaşdırılıb bükülür və taralara yığılır. Standarta görə 1-2 sortda buraxılır.

1.4.Yazı-dəftərxana ləvazimatlarının istehlak

xassələri və keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi metodları.

Bu qrup malların tərkibi, istehsal üsulları, çeşidi və təyinatı müxtəlif olduğu üçün onların istehlak xassələrində də ümumi cəhətlər az olur. Belə ki, bu malların istehlak xassələri onların öz təyinatına uyğun surətdə hazırlanmasına və istifadə edilməsinə təminat vermək məqsədi ilə öyrənilir.

Burada həmin ləvazimatların istehlak yararlılığı ilə yanaşı olaraq bədii estetik təsir, tərtibat göstəricilərinə və digər xassələrdə üstünlük verilir. Bu konkret, çeşiddə və adda məmulatın keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblərdən xeyli asılı olur. Təcrübə göstərir ki, kağız və katonlar satışa rulon, vərəqə, formatla biçilmiş dəftər, qeyd kitabı, cib dəftəri və s. kimi birgə bərkidilmiş çoxvərəqli məmulat halında ticarətə göndərilirlər. Bu malların istehlak xassələri və keyfiyyəti birinci növbədə onların istehsalına sərf edilən kağızların və kartonların istehlak xassələrindən asılı olur.

Təhlil göstərir ki, kağız və kartonun istehlak xassələrinə onun lif tərkibi kompozisiyası göstəriciləri, 1^2 -metrinin kütləsi, qalınlığı, sıxlığı, hamarlığı, yapışqanlıq dərəcəsi, külünün miqdarı, ağılığı, nöqsanlı olması göstəriciləri aid edilir.

Kağız və kartonlar həm də cırılma möhkəmliyi, xətti deformasiya (nəm halda və ya quruduqda), şəffaflıq, yağ buraxmamaq, hava - rütubət, buxar keçirməmək göstəriciləri və digər bu kimi göstəricilərlə xarakterizə edirlər. Hər bir növdə kağızın istehlak xassələri onun təyinatına uyğun olaraq adı çəkilən göstəricilər ətrafında normalaşdırılırlar. Məsələn, yazı kağızları üçün lif tərkibi kompozisiyası, 1^2 metrinin kütləsi, ağılığı, yapışqanlıq dərəcəsi, hamarlığı, suçəkmə qabiliyyəti, təmizliyi bu kimi göstəriciləri əsas götürülür.

Bundan əlavə yazı kağızlarında lif istiqaməti, bircinslilik, üz və astarın xüsusiyyəti və format göstəriciləri də nəzərə alınaraq qiymətləndirilir. Məsələn,

kağızda lif istiqamətini təyin etmək üçün onun formatından perpendikulyar istiqamətində iki zolaq kəsilir. Bu zaman lif istiqamətində zolaq asan və düz cızılır. Onların uclarını bir yerdə tutduqda aydın olur ki, lif istiqamətinə perpendikulyar kəsilən zolaq tez bükülür.

Başqa qaydada vardır ki, məsələn, kağızın ortasından çernel ilə dövrə çəkilir və üzərindən kəsən xətt çəkilir. Sonra həmin dairə kəsilərək çıxarılır və bir qədər saxlanılır (islədilə bilər). Bu zaman kağız lif istiqamətinə paralel istiqamətdə rulon əmələ gətirir. Bu bükülmə istiqaməti dairəni yerinə qoyduqda bilinir. Əgər bu kağızın kənarlarına paraleldirsə onda kağız düzgün formatlarda biçilmişdir.

Formatın biçilməsində lif istiqaməti vərəqlərin keyfiyyətini müəyyən edən əsas göstəricidir. Yapışqanlılığı aşağı olan kağızlarda kağız üzərinə perpendikulyar istiqamətdə çernellə tünd xətt çəkməklə təyin etmək olar, belə halda çernel lif istiqamətində yayıldığı üçün lif istiqamətinə perpendikulyar çəkilən xətt daha sürətlə enlənəcəkdir.

Lif tərkibinə və ya kompazisiyasına görə kağızlar üç qrupda buraxılır:

1. ağac kütləsi və selilozadan ibarət;
2. təmiz sellülozadan ibarət;
3. sellüloza və əski lifindən ibarət.

Bütün növ yazı kağızları, qəzet kağızları demək olar ki, bir nömrəli kağızlardan istehsal edilirlər. Rəsm və çertiyoj kağızları iki nömrəli, pul və ya digər qiymətli kağızlar üç nömrəli kompozisiyalarda hazırlanırlar.

Bu mallarda kağızın tərkibini təyin etmək üçün üsullar çoxdur. Lakin əsasən onun kiçik nümunəsinə xlor sinkyod reaktivini ilə təsir etdikdə kağızın tərkibində olan ağac lifi sarı, sellüloza lifi göy-bənövşəyi, əski lifi isə qırmızı çaxır rəngini alır. Bu hal mikroskop altında aydın görünə bilər.

Bu zaman görünən zonada hər 10 ədəd lifin boyandığı rənglərə görə sayı əsasında orta nümunə üzrə kağızın lif tərkibinin (kompozisiyasının) nisbətlerini də müəyyən etmək olar.

Kağızda 1^2 metrin kütləsi kağızı keyfiyyətə fərqləndirən əsas istehlakxassəsidir. Məsələn, əski və sellüloza lifi çox olan kağızlar ağac lifindən olan kağızlara nisbətən daha yüngül və möhkəm olurlar.

Bundan əlavə kağızın doldurulması göstəricilərini də bu xassə ilə müqayisə etmək olur. Kağızda 1^2 metrin kütləsini təyin etmək üçün 200-250 mm ölçüdə nümunə kəsilib dəqiq tərəzidə çəkilir və 1^2 metrə düşən kütlənin miqdarı hesablanır.

Kağızın qalınlığı xüsusi qalınlıq ölçən cihazla ölçülür. Hər bir nümunədə beş yerdən ölçməklə (küncərdən və ortadan) orta göstərici çıxarılır. Kağızların qalınlığı onların təyinatına uyğun olmalıdır. Məsələn, papiros kağızının qalınlığı 23 mm-dən çox olmamalıdır.

Sıxlığı hesablamaq üçün kağızın 1^2 metrinin kütləsini onun qalınlığına bölmək kifayətdir. Bu göstərici kağızın tərkibi və digər keyfiyyət göstəriciləri haqqında köklü fikirlər söyləməyə imkan verir. Belə ki, kağızın lif tərkibi, komponentləri dəyişdikcə bu göstərici daha həssaslıqla dəyişir.

Kağızda hamarlıq səthin relyefsizliyini və ya relyefini müəyyən edir. Bu kağızın bircinsliliyini göstərən, təyin edən əsas göstəricidir. Bu göstərici kağızın 1 kt güc/ sm^2 təsir altında kağızdan, 10 ml havanın keçməsi üçün lazım gələn müddətlə xarakterizə edilir. Ən hamar kağız təbaşirli kağız hesab edilir.(400-60).

Yapışqanlıq dərəcəsi kağızda çernel və tuşun sərbəst yayılması qabiliyyətini xarakterizə edir. Yapışqanlılığı normal olan kağızın bir üzündə çernillə ştrixlər çəkib, sonra onu 0,25 mm qədər enləndirirlər. Bu zaman rəng vərəqin alt üzünə keçməməlidir. Bu en 1,5 mm artana qədər kağızın alt üzünə rəng keçməzsə bu daha yaxşı yapışqanlı hesab edilir.

Dəftərxana üçün quru yapışqan

Kod - 2008 8 qr

Kod - 2015 15 qr

Kod - 2025 25 qr

Kod - 2035 35 qr

Kağızda külün miqdarı onun tərkibinə qatılan mineral maddələrin miqdarını təyin etmək üçün vacibdir. Bunun üçün kağızdan nümunə götürülüb çəkilir və yandırılır. Sonra həmin küldən götürülən kütlənin miqdarına nisbəti %

-lə hesablanır. Qəzet, müştük, üzlük kağızlarında 6-18%-dək kül ola bilər. Ümumiyyətlə kağızda külün miqdarı 23%-ə qədər və çox ola bilər.

Ağlıq dərəcəsi fotometrlə təyin edilir və ya etalonla müqayisə edilməklə qiymətləndirilir. Kağız karton və onlardan olan məmulatlar standartlara uyğun olaraq sortlaşdırılır. Kağız və kartondan olan məmulatın istehlak xassələrinə onların istifadə rahatlığı, daimiliyi, xarici görünüşü, təcrübədə qəbul edilə bilən olması, cildinin keyfiyyəti və materialı kimi göstəriciləri də əlavə etməklə təyin edilir.

Karandaşlar bərkliyinə, diametrinə, sterjeninə, uzunluğuna, rənginə, möhkəmliyinə görə, qələmlər konstruksiyasına, boyaqlar örtmə qabiliyyətlərinə, işığa davamlı olmasına, yayılması və sürtülməsinə, qurumasına, rənginə, boyama qabiliyyətinə, özünü saxlaya bilməsinə və s. göstəricilərinə görə xarakterizə edilirlər.

Yazı makinaları və orqtexnika avadanlıqları (kalkulyatorlar, loqarifma xətkəşləri, hesab maşınları və s.) texniki göstəricilərinə, dəftərxanada işlədilən surğuclar tərkibinə və yapışma-qopma qabiliyyətinə, drakol və steplerlər iş qabiliyyətinə görə xarakterizə edilə bilirlər. Bu malların istehlak və onların keyfiyyət göstəriciləri həmin mal nümunələrinə çeşid xarakteristikası verilərkən daha ciddi nəzərə alınır.

Dəlgəc

Dəlgəc

Dəlik sayı - 2

Dəliyin siametri - 5 mm

Dəlmə qalınlığı - 1 mm

Vərəq sayı - 10 vərəq

Kod - 405

Qeyd etmək lazımdır ki kağız və karton əsasında hazırlanan malların istehlak xassələri birinci növbədə onların istehsalına işlədilən kağızın keyfiyyətindən asılı olur. Lakin onların düzgün biçilməsi, xətlənməsi, işarələnməsi, üzlənməsi və bəzəndirilməsi, həmçinin bir-birinə bənd edilməsi xüsusiyyətləri bu mallara daha yeni istehlak xassələri verir.

Buna görə də kağız və karton mallarının növləri və adları əsasən onların təyinatına və quruluş əlamətlərinə, ölçülərinə, vərəqlərinin sayına, xətlərinin sıxlığına, qalınlığına, kağızın nömrəsinə və tərkibinə, üzlənmə materialına və üzlənməsinin quruluşuna, bənd üsuluna görə fərqləndirilir.

Texniki ləvazimatlar, məktəb-yazı ləvazimatı, dəftərxana mallarının bir çoxu isə əslində kağız və kartondan hazırlanır. Onlar həm materialına, həm hazırlanma üsuluna və həm də texniki cəhətdən möhkəmliyinə görə bir-birindən kəskin sürətdə fərqlənirlər.

Odur ki, burada bu qrup malların hər bir növü üzrə onların istehlak xassələrini formalaşdıran amillərin xarakteristikasına vermək mümkün deyildir. Lakin bu haqda həmin qrup malların çeşidinə xarakteristika verərkən qısa məlumat verilməsi nəzərdə tutulur.

Qeyd etmək lazımdır ki, kağız və kartonun keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblər haqqında əvvəldə məlumat verilmişdir. Burada isə onların əsas istehlak xassələrini izah etməklə kifayətlənirik. Lakin, kağız və karton əsasında

hazırlanan məmulatın istehlak xassələri və keyfiyyət göstəricilərində bir qədər fərqli olur.

Belə ki, onlar əsasən funksional, ergonomik, estetik, etibarlılıq, təhlükəsizlik tələblərinə müvafiq olaraq quruplaşdırılaraq nəzərdən keçirilir. Bir sıra hallarda ağ malların bəzi növləri üzrə sosial xassələrdə diqqət yetirilir. Bütün bu istehlak xassələri öz təyinatına və əhatəsinə görə spesifik və ümumi xassələrə bölünə bilər.

Təyinat göstəriciləri məmulatın məqsədli təyinatını xarakterizə edir. Onun ölçüləri, bənddə olan vərəqlərinin sayı (ədədlə), əsas materialının keyfiyyəti (bal), üz tərəfinin tərtibatının keyfiyyəti məmulatın təyinatını xarakterizə edən əsas göstəricilərdir.

Mühafizə qabiliyyəti məmulatın öz istehlak xassələrini saxlaya bilməsi qabiliyyəti ilə xarakterizə edilir. Bunu təmin edən əsas xassə göstəricilərinə isə cildlənmənin (üzlənmənin) tipi, balla; bənd üsulu, balla; ilk qablaşdırma növü (qutu, zərf, futlyar, superblok və s. olması), balla aid edilir.

Kağız və karton məmulatının icra keyfiyyəti onun istehsalının mükəmməlliyi və məmulatın xarici görünüşü ilə xarakterizə edilir. Bu cür istehlak xassələrinə məmulatın formasının ölçü kənarlaşması (mm), çəpliyi (mm), xətlənmənin keyfiyyəti (damaların ölçüsü, kənar haşiyənin ölçüsü, xəttərarası məsafə, xətlərin qalınlığı, rəngi, intensivliyi), nəşrinin və basmalarının keyfiyyəti (balla), biçilməsi keyfiyyəti (balla), cildinin hazırlanması keyfiyyəti (balla), xarici görünüş üzrə nöqsanların olmaması aid edilir.

Ergonomik göstəricilərə istifadə rahatlığını təmin edən istehlak xassələri aid edilir. Burada məmulatın dəstində əlavə avtoqələmlərin, ehtiyat bəndin, kağız naborunun və s. olması (balla), konstruksiyanın səmərəliliyi və təkmilliyi (dəstəyinin quruluşu, xətlənmə xüsusiyyəti, vərəq arasındakı qostların olması və s.), (balla) əsas keyfiyyət göstəricisi kimi seçilir.

Kağız və kartonda olan məmulatın estetik xassələri əsasən onlarda olan ifadə və məmulat aydınlığı ilə, bədii- konstruksiya həllinin orijinallığı ilə (balla) xarakterizə edilir.

Bu məmulatlar həm də asan istehsal edilən və qənaətli olmalı, az material işlətməlidir. Onların markalanması, bükülməsi, qablaşdırılması, formaları xüsusi standart tələblərinə cavab verməli və məmulatın daşınması və saxlanması rahatlığını təmin etməli və onların istehlak xassələrini tam mühafizə etməlidir.

Qeyd etmək lazımdır ki, məktəb yazı və dəftərxana mallarında istehlak xassələri və keyfiyyət göstəriciləri bu malların keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblərə müvafiq olaraq müəyyən edilir. Onlar da sosial, funksional, ergonomik, estetik, etibarlılıq, təhlükəsizlik xassələrinə bölünüb öyrənilir.

Burada hər bir qrupa mənsub olan istehlak xassələrinin və ya istehlak tələblərinin təyinatı və mahiyyəti eynidir. Onları təyin edən xassə göstəricilərinə görə bir-birindən fərqlənirlər.

Texniki ləvazimatların, məktəb-yazı və dəftərxana mallarının sosial təyinatı onların istehsalının, satışının və istehlakının məqsədəuyğunluğu ilə müəyyən edilir. Bu mallara qarşı əhali tələbini öyrənməklə bu mallara istehlakçı münasibətləri aşkar edilir və buna müvafiq olaraq bütün texniki ləvazimatların, məktəb-yazı və dəftərxana mallarının, elektron hesablama qurğularının, yazı makinalarının və s. çeşid quruluşu təkmilləşdirilir və yeniləşdirilir.

Bütün növ dəftərxana malları və cihazları, texniki ləvazimatlar onların istifadə rahatlığını təmin edən ergonomik xassələrə malik olmalıdır. Hər bir növ əmtəə öz konstruksiyasına, formasına, kütləsinə və icra elementlərinə görə ondan istifadə rahatlığını və komfortluğu təmin etməlidir. Məsələn, normativ yazı makinalarının modeli olan HP istifadə rahatlığına görə başqalarından üstündür. Klavişli hesablama maşını BK-feleks arfimetrlərinə nisbətən daha rahat və məhsuldardır.

LC-110N
8 rəqəmli elektron hesabl yıcı

Deməli, burada əsas keyfiyyət göstəricilərinə istifadə rahatlıđı, istifadə səmərəliliyi, konstruksiya m k mm lliyyi və bu kimi göstəricilər aid edilir.

Qələm - uni-ball

Gel - 1.0mm
Kod - 210 NSX

Texniki vasitələrdə, hesab və yazı maşınlarında, avtomat qələm və yazı vasitələrində estetik, əslində məmulatın obrazının istifadəsi ilə (konstruksiya həllinin orijinallığı və bədii həllin məmulatın funksional təyinatına uyğunluğu ilə), kompozisiya bütövlüyü ilə, məmulatın əmtəə görünüşü ilə (bəzəndirmənin tamamlanması, firma işarəsi və marka) xarakterizə edilir.

Etibarlılıq xassələri məmulatın növünə müvafiq olaraq seçilir. Məsələn, birinci sinifə mənsub olan şarlı avtomat qələmin xidmət müddəti 48 ay, ilk imtinaya qədər hərəkət mexanizminin işləməsi 32000-25000 dövr, ikinci siniflərdə isə istismar müddəti ən azı 24 ay, işləmə 16000-7500 dövr arasında olmalıdır.

Avtomat şarlı qələmlərdə yazı uzunluğu UP-1 tiplilərdə 600m, UP-2 tiplilərdə 800-1200 m, UP-3 tiplilərdə isə 1200-1300 m qədər olmalıdır.

Beləliklə demək olar ki, etibarlılığı təmin edən göstəricilərə imtinasızlıq, daimilik, təmirə yararlılıq, mühafizə qabiliyyəti göstəriciləri aid edilə bilər.

Bütün deyilənlərdən aydın olur ki, kağız- karton, məktəb yazı və dəftərxana mallarının istehlak xassələri çoxcəhətli və geniş anlayışdır. Odur ki, bu malların istehlak xassələri və keyfiyyət göstəricilərinin yoxlanması və qiymətləndirilməsi metodları konkret məhsul növünə müvafiq olaraq standartla müəyyən edilir.

Burada qiymətləndirmənin və təhlilin əmtəəşünaslıq təcrübəsinə məlum olan bütün metodlarının tətbiqinə rast gəlmək olur. İstər orqanoleptik üsullarla və istərsədə laboratoriya, ekspert üsulları ilə keyfiyyətin qiymətləndirilməsində əsas iş bu malların öz təyinatına uyğun hazırlanmasına, onların istifadə üçün rahat və səmərəli olmasına, bu malların etibarlı, estetik cəhətdən tərtibatlı və yaraşığı olmasına istiqamətləndirilir.

Dəftərxana yazı mallarının keyfiyyətinin qiymətləndirməsi. - Dəftərxana-yazı mallarının keyfiyyəti dedikdə bu onların öz təyinatına işlədilməsi mümkünlüyünü təmin edən xassələrin məcmuu kimi başa düşülür. Bu malların keyfiyyəti yuxarıda qeyd edildiyi kimi çox müxtəlif amillərin təciri altında

formalaşır. Bu malların keyfiyyətinə qarşı qoyulan tələblər əsasında təyin edilən istehlak xassə göstəriciləri onların layihələşdirilməsi, quraşdırılması, istehsalı və istismarı prosesində formalaşa və dəyişə bilər.

Bu sahəyə aid standartların, digər normativ-texniki sənədlərin, texniki nəzarətin, işdə cavabdehliyin və məsuliyyətin rolunun gücləndirilməsinə baxmayaraq həmin mərhələlərdə buraxılan nöqsanlar dəftərxana-yazı mallarının istehlak xassələrini pisləşməsinə səbəb ola bilər.

Bu bir tərəfdən tətbiq edilən materialların və avadanlıqların keyfiyyətindən, digər tərəfdən isə onu istehsal edənlərin işə diqqətindən, bilik və bacarığından asılı olur. Buna görə də həm istehsal prosesində və işin yekununda və həm də bu malları təhvil alıb-verərkən onların keyfiyyətini yoxlamaqla nəzarət edilməlidir. Bu iş müvafiq təlimatlara və standart qaydalara uyğun olaraq aparılır.

Yoxlama zamanı yuxarıda qeyd edilən istehlak xassəli göstəriciləri, müqavilə şərtləri və sortlaşdırma qaydaları əsas götürülür. Kağız-karton və onlardan olan məmulatların keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün onlarda çat, qarışıq, zədə, cod, çirk, yağ ləkələri, dəlik, zolaq, əzilmiş yer və s. bu kimi nöqsanların olması yoxlanılır. Bu zaman taranın bütövlüyü, islanmaması və sındırılması izlərinin olub olmaması yoxlanılır. Lakin şübhəli və ya prinsipal hallar olduqda kağız və kartonun yuxarıda adı çəkilən fiziki-mexaniki və digər istehlak xassələrində yoxlanılır.

Məsələn, yazı kağızlarında çernel axmamalı, tuş və ya rəng hamar yayılmalıdır. Makina kağızlarında yazı pozulduqda rəng arxa üzə və ya köçürmə kağızı vasitəsilə ikinci surətə ləkə salmamalıdır. Xətlər rezinlə silindikdə xüsusilə şəkil və çertiyoj kağızlarında yayılmamalıdır. Masştablı-xətli kağızlarda xətlər aydın, təmiz və səliqəli paylanmalı və möhkəm olmalıdır. Makina kağızları şifft təsiri ilə basılmağa qarşı davamlı olmalı, cırılmamalı və deşilməməlidir. Köçürmə kağızları ağ kağızları çirkləndirməməlidir. Yazı, çertiyoj və şəkil üçün ləvazimatları keyfiyyətə yoxlanarkən xüsusi ardıcılığa əməl etmək lazım gəlir.

Karandaşları yoxlamaq üçün əvvəlcə onların formasının və ölçülərinin standartta uyğunluğu yoxlanılır. Sonra isə onlarda rast gələ bilən nöqsanlar nəzərdən keçirilir. Məsələn, cod, əzilmə, qopma, lak örtüyünün nahamarlığı, yazı göstərisilərinin qeyri-aydınlığı olmamalıdır. Yazan qrafit çubuq üzliyə yapışdırılmış olmalı, o xətti səlist yazmalı, içərisində kənar qarışıqla olmamalıdır, qrafit çubuq kağızı cırmamalı və ya onu əzməməlidir.

Bütün bu qaydaların olmasına baxmayaraq istehsal və ticarət proseslərindən əhaliyə keyfiyyəti aşağı olan, nöqsanlı malların keçməsi hallarına az rast gəlmirik. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, dəftərxana-yazı mallarının son illərdə keyfiyyətinin xeyli yüksəldilməsi ilə yanaşı onların qiymətlərinin də kəskin sürətdə artması müşahidə edilir. Qiymətin bu dərəcədə artmasına səbəb olaraq xarici ölkələrin istehsalı olan dəftərxana-yazı mallarının çeşid çoxluğu və yerli istehsalın artımı səbəb olur.

Xaricdən gətirilmiş bəzi mal qrupları var ki, xarici görünüşcə heç bir nöqsan görünmədiyi halda istifadə zamanı yararsız olduğu meydana çıxır. Buna misal olaraq məktəbli çantalarını (yüklənmə zamanı tez cırılmaya məruz qalır), ofis çantalarını (tutacağı tez sıradan çıxır), başlığına pozan bərkidilmiş karandaşları (pozan funksiyasını yerinə yetirmir) və s. bu kimi bir çox malları sadalamaq olar. Bu mallara Kareya istehsalı olan mallar içərisində rast gəlmək olar.

Belə halda əhali qiymətdən başqa keyfiyyətcə də aldadılır. 2000-2001 ci illərdə yerli müəsisələrdən ticarətə daxil olan məktəbli dəftərlərində xətlərin olmaması, səhifələrin qırışması, çernilin yayılması, ciddi kağız nöqsanları olduqca çox idi. Buna baxmayaraq nöqsanlı malları keyfiyyətli malların qiymətinə

Karandaş - Lalezal

Kod₁- 16670

HB

satırdılar.

Respublikamızda son illərdə keyfiyyətə nəzarət gücləndirildiyindən bu kimi nöqsanlara nadir hallarda rast gəlmək olar. Belə ki, istehlakçıların hüququnun müdafiə edilməsi üçün köklü tədbirlər görülür.

Bütün bu deyilənlərdən aydın olduğu kimi ticarət təşkilatlarından malların satışı və keyfiyyəti haqqında etibarlı statistik məlumatlar almaq olar. Mal göndərənlər ticarətə birbaşa mal göndərə bilmirlər.

Məktəb-yazı və dəftərxana mallarında əldən-ələ keçərək ticarətə gətirildiyi üçün malların keyfiyyəti barədə istehsalçılara cərimə etmək, istehsalçılar tərəfindən aşağı keyfiyyətli malları dəyişmək üçün şərait yaratmaq mümkün olur.

II.Təcrübi hissə.

2.1. Ticarətə daxil olan məktəblilər üçün yazı-dəftərxana ləvazimatlarının çeşid xarakteristikası.

Ticarətə daxil olan məktəblilər üçün yazı-dəftərxana mallarının çeşidi çox genişdir. Lakin son illərdə bu malların satışında çoxlu fasilələr əmələ gəlmişdir. Bu qrup malların satışına dair statistik məlumatları da əldə etmək çətindir. Dəftərxana malları artıq təkcə ixtisaslaşdırılmış dövlət mağazalarında satılmır. Əksinə bu mağazaların və şöbələrin əksəriyyəti özəlləşdirilmiş və həmin ticarət müəssisələrində xidmət profili kəskin sürətdə dəyişmişdir. MUM-da, “Moskva” univərmağında, “Nil”, “Ali və Nino”, mağazalarında və Bakı uşaq aləmi mağazasında yazı-dəftərxana məmulatı satan şöbələr son dövrə qədər demək olar ki, daha da satışı genişləndirilmişdir. Lakin son aylarda kommərsiya yolu ilə bu malların əldə edilməsi imkanları artdığına görə həmin malların ticarət ehtiyatlarında xeyli çoxalmağa başlamışdır.

Təhlil göstərir ki, məktəblilər üçün olan yazı-dəftərxana ləvazimatları satılan mağazalarda əhaliyə satılan məhsulların 35%-dən çoxu müxtəlif növ kağızların və kağız məmulatının payına düşür. Ticarətə daxil olan kağızlar arasında yerli müəssisələrdə format halına salınan yazı kağızlarının çeşidi daha çox rast gəlir.

Onlar əsasən ağ yazı kağızı, rəngli yazı kağızı, dəftər kağızı, istehlak formalı yazı kağızı, poçta kağızı kimi müxtəlif formatlarda biçilərək dəst halında qablaşdırılaraq ticarətə gətirilirlər. Bunlardan ağ yazı kağızları 0,1 və 2№-li yüksək keyfiyyətli kağızlardan hazırlanırlar. Tərkibində 0№-li kağızda 25% əski lifi, 75% isə sellüloza, 1 №-li kağızlar 100% sellüloza, 2 №-li kağızlar isə 50% ağardılmış sellüloza və 50% ağardılmış ağac lifi kütləsi götürülməklə hazırlayırlar. Onların 1² metrinin kütləsində uyğun olaraq 65, 80; 45, 63, 70, 80; 63 q. arasında dəyişir.

Rəngli kağızların tərkibi əsasən 100% ağardılmış ağac sellülozadan A və B markalarda olur. Tərkibləri normalaşdırılmır. A marka kağızları 60, 70 və 130. B markalı kağızları isə 45, 60, 70 və 130 q/m² kütləyə malik olur. Belə kağızlar

mavi, açıq qırmızı, açıq sarı və digər rənglərdə olur. Onlar zərf, albom, qeyd kitabçaları və digər işlər üçün hazırlanırlar.

Dəftər kağızları -- 100% ağardılmış sulfat- sellülozadan hazırlanır. 70 q/m^2 kütləsi olur. Yapışqanlıq dərəcəsi 1,5 mm, hamarlığı isə 150s qədər olur. Ağılıq dərəcəsi 80%-ə qədər olur.

Ən çox istehlak üçün hazır formatlarda biçilmiş yazı kağızları ticarətdə rast gəlinir. Onlar eyni tərkibli kağızlardan Az-297-420 mm və A4 formatlarda 210-297 mm, 288-407, 203-288, 190-270 mm formatlarda 100, 250 və 500 vərəq hesabı ilə qablaşdırılaraq ticarətə daxil olurlar. Belə kağızları respublikadan kənar müəssisələrdən, o cümlədən Rusiyadan Türkiyədən də çox gətirirlər. Məsələn, satışda olan 1003 artikullu qeyd-yazı kağızları siktivkar meşə sənaye kombinatının məhsuludur. Hər dəstdə 100 vərəq olur, formatı 190-270 mm-dir. Belə kağızların üzərində karandaşlar, qələmlər və flamasterlə rahat yazı yazmaq mümkün olur. Bu kağızlardan 210-297 mm ölçüdə olanları 250 və 500 vərəqlik paçkalara qablaşdırılır. Onlar makinada yazmaq üçün, printerdən yazını çıxarmaq üçün, faks göndərən zaman və kopya zamanı yararlıdırlar. Snequroçka, Master offis və s. adlarda buraxılır. Çox işlənən kağızlar qrupuna aid etmək olar. Poçta kağızı kimi də geniş istehlak edilirlər.

Ticarətə daxil olan çertyoj kağızlarının çeşidinə karandaşla, tuşla və boyaqla çertyojlar çəkmək üçün yararlı olan kağızlar daxil olur. Onların tərkibinin 100 % sellüloza olmasına və yüksək yapışqanlıq dərəcəsinə malik olmalarına görə fərqlənirlər. Kütləsi $160-200 \text{ q/m}^2$ arasında dəyişə bilər. U, A və B markalarda ticarətə gəlir. V ən yüksək keyfiyyətlidir. 70% ağ pambıq lifi sellülozası, 30% ağardılmış ağac sellülozası götürülməklə hazırlanırlar. Onlar uzun müddət saxlanıla bilən çertyojlar üçün kağızlardır, az tapılırlar. Xüsusi yapışqanlıq qabiliyyəti artırılan üzü nahamar və daha davamlı çertyoj kağızları isə vatman kağızı kimi ticarətdə tanınır. Çertyoj kağızları ticarətdə rulon halında bükülmüş və əksərən 861-1209, 614-861, 440-614, 317-440 mm-ə qədər formatlarda doğranmış halda 100, 200 və 1000 ədədlik paçkalarda ticarətə

gətirilir, ədədlə satılırlar. Satışda fasilələrlə olur və qiymətləri hər dəfə kəskin surətdə artmaqla dəyişir. Ticarətdə şəffaf çertyoj kağızlarına, kalkalara və masştablı –kardinatlı, habelə işığa həssas diozotip kağızlarında rast gəlmək olur.

Şəkil çəkmək üçün kağızlar da ticarətə daxil olur. Onların tərkibi çertyoj kağızlarına nisbətən daha da yaxşılaşdırılmış olur. 200-297, 420-297, 420-594, 594-841 mm ölçülü vərəqlər halında ticarətə gətirilir.

Makina kağızlarına əsasən adi makina kağızları və köçürmə kağızları aid edilir. Bunlardan ticarətə daxil olan köçürmə kağızları nazik olur, bir üzü isə zəif quruyan boyaqla örtülür. əsasən qara, lakin bəzən qırmızı, yaşıl, sarı rənglərdə də köçürmə kağızlarına ticarətdə rast gəlmək olur.

Onlar MB-14, MV-16, MA-14, MQ-16 markalarda olur, P-16 markada bənövşəyi və göy, U-16 markada isə qırmızı rəngli köçürmə kağızları vardır. Onların hamısının kağız hissəsi ağardılmamış sulfid sellüloza ağac kütləsindən hazırlanır. Kütləsi 12-16 q/m² arasında, qalınlıqları isə 16-22 mkm qədər olur. Onlar 297-420, 210- 297 və 148-210mm formatlarda kəsilməklə 15 və 10 ədədlə, bəzən də 25 və 50 ədədlə qablaşdırıla bilirlər. Zərf halında satılır.

Ən çox işlədilən dəftərxana mallarıdır. Ticarətə daxil olan dəftərxana və yazı malları arasında kağız və karton əsasında hazırlanan məmulatın da payı çoxdur. Sorğu və müşahidələrə görə bu qrup malların satışda payı bütün növməktəblilər üçün olan dəftərxana – yazı mallarının 38-42%-ni əhatə edə bilər. Vitində ağ mallar sırasında ağ yazı kağızından hazırlanmış dəftərlər, albomlar, bloknolar, qeyd kitabları, poçta dəstləri və zərflər düzülür. Onların bəzi növləri satışda fasilələrlə olur. Bu mallar kağız məmulatı satışının 67-70% -dən çoxunu əhatə edə bilər. Bu çəki, daxil olan malın miqdarından və növündən asılı olur.

Ticarətə daxil olan məktəbli dəftərləri 12, 18 və 20 vərəqli 5-5 mm ölçüdə xətlənmiş və digər formalarda xətlənmiş 170-205 mm ölçülərdə bir və ya iki yerdən metal qarmaqla bənd edilmiş halda olurlar. Onlar da kağızlar halında ticarətə gətirilir. Ticarətə son dövrdə ən çox ümumi dəftərlər daxil olur. Onlar adi məktəbli dəftərləri kimi kağızlardan xətlənmiş halda 40, 60, 90 və 120 vərəqli

növlərdə buraxılırlar. Formatları isə 210-297, 203-288, 170-210, 170-203, 160-195, 152-210, 152-203, 148-210, 144-203 mm ölçülərdə olurlar. Lakin satışda eyni vaxtda 3-4 növdən çox ümumi dəftər ola bilmir. Onların cildi süni dəri, cild kartonu, koleptor, polivinilxlorid və digər plonkalardan örtülməklə hazırlana bilər.

Qeyd üçün dəftərlər 24 vərəqli olur. Lakin karton cildlə üfiqi və çəp xətlərlə xətlənmiş formada buraxılırlar.

Şəkil dəftərləri - A və B markalı kağızlardan hazırlanır. Məktəblilər üçündür, 8 və 10 vərəqli olur. 210-297, 148-210 mm və s. ölçülərdə formatla vərəqləri olur.

Eskiz üçün not üçün dəftərlər də eyni göstəricilərlə hazırlanır. Lakin onlar xətlənməsi formasına və kağızlarının keyfiyyətinə görə fərqlənirlər, 12 və 24 vərəqli olurlar.

Albomlar- çertyoj üçün, şəkil üçün, şer üçün, açıq məktub üçün, foto şəkil üçün, marka üçün və s. olur. Bu da onların kağız keyfiyyətini, tərtibatı və bəzəyinin, rənglərinin, formostlarının vərəqlənməsinə, vərəqlərinin sayının müxtəlif olmasına səbəb olur. Albomlar adətən daha bahalı və qalın cildli ağ mallara aid edilir. Bloknotlar, qeyd kitabları və poçta naborları nazik cildlənir, bənd edilmiş və ya əlifba sırasına ayrılmış, yaxud da həftənin günlərinə uyğunlaşdırılmış halda buraxılırlar.

Dəftərxana malları arasında cildlərin, tikiş qovluqlarının, bəndli qovluqlarında yeri və payı böyükdür. Ticarətə daxil olan sanitariya-gigiyena təyinatlı kağızlar az-az daxil olur. Lakin çox sürətlə satılır. Bunlara yaraşlıq otağı kağızları, kağız salfetlər, kağız dəsmallar, kağız süfrələr və kağız mənəfələr (plenkalar) aid edirlər. Ticarətə kağız və kartondan hazırlanmış stəkanlar və digər qab-qacaq əvəz edən məmulatlar, maskalar, qril-bəzəklər daxil ola bilər.

Məktəblilər üçün olan dəftərxana-yazı malları sırasında karandaşların, qələmlərin, peroların, çernillərin, tuşların, çertyoj alətlərinin, çertyoj lövhələrinin və stollarının, xətkəşlərin, ülgilərin, trasportərlər, lokallar, boyaqların, fırçaların, hələdicilərin, bərkidicilərin yeridə böyükdür. Lakin onların

satışda xüsusi çəkisi çox aşağıdır. Daha doğrusu ticarətdə bu malların çeşidinə fasilələrlə rast gəlmək olur. Bu mallardan dəftərxanalarda istifadə edilsədə əslində onlar yazı, çertyoj və rəsm ləvazimatı kimi tanınmışdır.

Ticarətə daxil olan yazı-dəftərxana malları arasında ancaq dəftərxana malı kimi tanınmış nümunələrin satışda payı 10-15%-dən yuxarı qalxa bilmir

Qələmlər - bunların içi qrafitdən olmaqla köçürmə və rəngli növlərdə istehsal olunur. Bunun qrafit üçlüyü qrafitlə gilin qarışığından hazırlanır. Qələmlərin mexaniki xassələrini və yazma qabiliyyətini yaxşılaşdırmaq üçün onun içliyini ya yandırır yaxud da yağlı maddələrin iştirakı ilə hopdururlar. Müxtəlif rəngli qələmlər hazırlamaq üçün onun qrafit içliyinə istənilən rəngverici maddələr də əlavə edilir. İçliyinin möhkəmlik dərəcəsi 15-ə qədərdir.

Bu cür möhkəmlik dərəcəsi 6M-dən M-ə, TM-dən ST-yə qədər və T-dən 7T-yə qədər arta bilir. Köçürmə qələmlərinin qrafit içliyinin diametri 1,7-3,2 mm, lakin rəngli qələmlərin qrafitinin diametri isə 2,5mm-ə qədər çata bilir. Qələmlərin xarici qatı sidr və cökə ağaclarından hazırlanmaqla parafitdə hopdurulur və xarici səthi şəffaf lakla örtülür. Formasına görə qələmlər dairəvi, oval, şəkilli olmaqla 140, 160,178 mm uzunluqlarda istehsal olunur. Qrafitli və rəngli qələmlərdən təyinatından asılı olaraq məktəblilər, çertyoj, şəkil və dəftərxana üçün istifadə olunur. Bunlardan əlavə, qələmlər xüsusi təyinatlı istehsal olunur. Qələmlər ticarətə tək və dəst halında daxil olur. Avtomat qələmlər və perolar. Ağacdən və plastik kütlədən olan adi qələmlərin əvəzinə avtomatik qaydada mürəkkəb verən avtoruqkalar istehsal edilir. Avtomatik qələmlər perolu və şarikli növlərdə hazırlana bilir. Perolu avtoqələmlər yazıcı ucluqdan və plastik kütləsi olan gövdədən ibarətdir ki, bununda daxilində mexanizim dəstləri yerləşir. Tuşlar - da quru yaxud məhlul halında olmaqla bir neçə rənglərdə istehsal olunur. Bunların rəngvericisi kimi qurumdan yaxud boyayıcı maddələrdən istifadə olunur.

Boyaqlar həll olmayan narın üyüdülmüş boyayıcı piqmentlərdən yağlarda, emulsiyalarda və yaxud yapışqanlı məhlullarda hazırlanır. Boyayıcı maddə təbii və süni mənşəli mineral və üzvi tərkibli ola bilər.

Bağlayıcı materialın növünə görə boyaqlar suda həll olmayanlara (yağlı) və suda həll olanlara (akvarel, quaş, tempera.) bölünürlər. Yağlı boyaqlar təyinatına görə 1 və 2 qrup rəssamlıq boyaqlarına bölünür.

Fırçalar - adətən rəssamlıq işləri üçün istehsal edilir. Bunlar tüklərinin sayına və tük dəstinin ölçüsünə görə 18 nömrələrdə buraxılır. Rəssamlıq işləri üçün hazırlanan fırçalar dairəvi və yastı tük dəsti formasında sibir siçovulu, ayı, dələ, porsuq heyvanlarının tüklərindən hazırlanır.

Yağlar, laklar, həlledicilər. Bu qrup mallar rəssamlıq işlərində böyük rol oynayır. Yağlar kətan və qoz ağacında əldə edilməklə boyaqların həll edilməsində tətbiq edilir.

Laklar təyinatına görə 2 qrupa bölünür: 1-ci qrupa boyağın tərkibinə daxil olanlar, 2-ci qrupa isə rəssamlıq işləri qurtardıqdan sonra onların üstündən çəkilən laklar aiddir.

Həlledicilərdən iş prosesi ərəfəsində lakların və boyaqların həll edilməsində və köməkçi işlərin, yəni fırçaların və palitraların yuyulmasında istifadə olunur.

Məktəbli və yazı-dəftərxana malları. Məktəbli mallarına adətən portfeller, sumkalar, qələmdanlar və digər məmulatlar daxildir. Məktəbli çantaları və portfelleri tədris kitabları və məktəb-yazı ləvazimatlarını yığmaq üçün nəzərdə tutulur. Çantalar əsasən kartondan hazırlanır, xarici tərəfi gön və gönəvəzedicidən, müxtəlif plastik kütlədən hazırlanır. Astar qatı isə əsasən pambıq parçadan olur.

Dəftərxana malları. - Dəftərxana işlərinin yerinə yetirilməsi üçün nəzərdə tutulan mallar sayğaclar və hesablayıcı maşınlar, çap maşınları və lentlər, dəftərxana yapışqanları, surğuclar, knopkalar, sancaqlar, bərkidicilər, kağız deşicilər, ağardanlar və s. kimi mallar daxildir. Müasir dövrdə dəftərxana mallarının çeşidi dahada genişlənmişdir.

Bunlardan surquclar qətranın, mumun və digər maddələrin iştirakı ilə hazırlanmış materialdır. Qapı və zərfləri, poslkaları və s. nəzarətlə bəndləmək üçün işlədilir. Onlar çubuq halında ticarətə gətirilirlər. Əsasən qəhvəyi, qara və

boz rənglərdə ola bilirlər. Onlar əsasən əriməli, qızdırıldıqda his əmələ gətirməməli, soyudulduqda ağacı və kağızı yaxşı tutmalı, üzərinə vurulan nəzarət nişanını aydın saxlamalıdır.

Sancaqlar və bərkidicilər nazik polad məftildən hazırlanırlar. Son vaxtlar plastik kütlədən hazırlanan növlərində satışda rast gəlmək olur.

Dəftərxana düymələrini şamp üsulu ilə hazırlayırlar. Başlıqlarının diametrinə görə üç nömrədə buraxılırlar. Birinci nömrəli başlığın diametri 8 mm, ikinci nömrəlidə 10 mm, üçüncü nömrəlidə isə 12 mm olur. Son vaxtlar plastik kütlədən başlığı olan metal iynəli dəftərxana düymələrində ticarətə daxil olur. Düymələr kağızı, parçanı və nazik materialları səthə möhkəm və etibarlı bərkitməlidir.

Deşicilər dəftərxanalarda qovluğa kağız tikmək üçün işlədilən ən yaxşı cihazlardan biridir. Onların açdığı dəliklərin diametri və məsafələri standart ölçüdə olmalı və qovluqdakı tikiş sancağının ölçülərinə uyğun gəlməlidir.

Ştempel içərisinə boyaq maddəsi hopdurulmuş keçəyə bənzər laydan və onu saxlayan qutudan ibarətdir. Onun döşəyi şampları düzgün islatmalı və bərabər boyamalıdır .

Bu deyilənlərdən əlavə ticarətə qələmyonan cihazlar, kağız qayçıları, kağız kəsən bıçaqlar, qırıqlar, bizlər və digər sənəd emalı alətləri də daxil olur. Burada həm də qaytanlara, mlentlərə bənd masalarına və s. də rast gəlmək olur.

2.2. Orta nümunənin seçilməsi və tədqiqat üçün nümunələrin hazırlanması.

Orta sınaq nümunələrini üç dəfəyə seçirlər: əvvəlcə daxil olan maldan əmtəə vahidlərini, sonra əmtəə vahidlərindən sınaq vərəqələrini və nəhayət, sınaq vərəqələrindən nümunələr kəsirlər, tədqiqata göndərilər.

Rütubəti təyin etmək üçün - bütün eni boyunca vərəqlərdən eni 3-5 sm olan zolaqlar kəsirlər, sınağın çəkisi 50-60 qr olur. Nümunələr kip bağlanan şüşə qaba yerləşdirilir. Bütün başqa tədqiqatlar üçün nümunələr 40-45 sm ölçüdə olmalıdır, böyük tərəfi vərəqin uzununa olan istiqamətə uyğun gəlir. Əgər göstərilən ölçü təmin edilmirsə, bütün tədqiqatın yerinə yetirilməsi üçün yararlı olan kiçik ölçülü vərəqləri götürmək lazımdır. Nümunələr bütöv, düzxətli, nöqsansız olmalıdır. Əzik, qatı olan, kənarları nahamar yaxud hər hansı mexaniki zədəsi olan vərəqlər tədqiqata yararsız olur. Tədqiqat üçün götürülmüş vərəqlərdən təyin ediləcək göstəricilərin tərzinə uyğun olaraq, zolaq, kvadrat, dairələr şəklində nümunələr kəsirlər.

Sınaq nümunələr seçərkən vərəqin uzununu və eni istiqamətini mütləq üst və tor tərəfini nəzərə alırlar.

Vərəqin uzununu və eni istiqamətinin təyini. Təcrübəni DÜİST-ə müvafiq olaraq aparırlar. Vərəqin istiqamətini düzgün təyin etmək çox əhəmiyyətlidir. Çünki dartılmaya, qatlanmağa qarşı davamlılıq kimi xassələrin göstəriciləri ondan asılıdır. Bu göstəricilərin həcmi vərəqin kağız düzəldən məhsuldakı hərəkət istiqamətində böyükdür və eni istiqamətində kiçikdir. Kağız vərəqinin istiqamətini aşağıda nəzərdən keçirilən bir neçə üsullarla təyin etmək olar.

Xüsusi əlamətlərinə görə. Kağız vərəqinin səthində liflərin çox hissəsinin yönəldiyi üzrə istiqamətdə öyrənirlər. Kağızın məhsul istiqaməti liflərin uzununa istiqamətə uyğun gəlir.

Kağızın iki zolağı üzrə. Qarşılıqlı perpendikulyar istiqamətdə kəsilmiş 15-200 mm ölçüdə iki zolağı bir-birinin üzərinə qoyub bir ucundan barmaqlarla

sıxırlar. Barmaqlar arasında sıxılan kağız zolaqlarını sağa və sola atdıqda onların sərbəst ucları ya bir-birinin üzərinə uzanır, ya da aralanırlar. Bir qədər kobud və az qatlanan zolaq kağızın uzununa olan istiqamətə uyğun gəlir.

Kağızın dairəsi üzrə. Kağız vərəqində diametr 50 mm olan dairə çəkirlər və vərəqin tərəflərindən birinə paralel olaraq dairədən kənara davam etdirməklə diametr çəkirlər. Kəsilmiş dairəni suyun səthinə qoyaraq onun silindir kimi burulmasını müşayət edirlər. Silindirin oxu kağız vərəqinin uzununu istiqamətinə uyğun gəlir.

Dairənin diametri üzrə kağızda davam edən xətlə tutuşduraraq kağızın uzununa istiqamətini təyin edirlər. İslatdıqda kağız vərəqinin kənarlarının formasının dəyişməsi üzrə 150-150 mm ölçüdə kağız nümunələrini qarşılıqlı perpendikulyar tərəfləri ilə ardıcıl olaraq 10 mm dərinlikdə suya salırlar, 1-dəq-dən sonra çıxarırlar və islandıqda tərəflərinin formasının dəyişilmə xüsusiyyətlərini qeyd edirlər. Dərin və dalğavari dəyişikliyə malik olan tərəf kağızın eni istiqamətinə uyğun gəlir.

Kağızın üst və torlu tərəflərinin təyini. Kağızın parlaqlıq dərəcəsini, onun ağırlığını və hamarlığını təyin etmək üçün vərəqin tərəfini müəyyənləşdirmək lazımdır. Vərəqin torlu markalanma həkk olunmuş tərəfi kağızın torlu tərəfi olur. Əgər torlu markalanma əziyyətlə üzə çıxırsa, onda kağız vərəqi su yaxud qələvi məhlulu ilə isladırırlar, suçəkən kağızla qurudurlar və yenidən hər iki tərəfi bir də nəzərdən keçirirlər.

Xrici əlamətlərlə yerinə yetirilən vərəqin tərəflərinin təyini dəqiqləşdirmək lazım gəldikdə standartda yazılan - kağızı qurudarkən bükülmə sınağı üzrə, kağız zolaqlarının suda qatlanması üzrə, başqa bu kimi üsullarıda tətbiq etmək olar.

Tədqiqat şəraiti. Sınaqdan əvvəl nümunələri normaya uyğunlaşdırırlar. Aşağıda göstərilən uyğunlaşdırma və tədqiqat şəraiti standartda əvvəlcədən nəzərdə tutulmuşdur: a). Havanın nisbi rütubəti – (50+21%), hərərət – (20+21⁰C),

b). Havanın nisbi rütubəti $-(65+21\%$, hərarət- $20+21^{\circ}\text{C}$. Kağızların əsas tərzinə görə standartda uyğun olan tədqiqat şəraiti seçirlər.

Aşağıda kağızların əsas tərzini üçün ümumi sayılan tədqiqat üsulları verilmişdir.

Kağız və kartonların lifli tərkib hissəsinin təyini - DÜİST 7500-85-ə əsasən təcrübə aparılır. Lifli tərkib hissənin təyini üsulu xüsusi reaktivlərdən istifadə etməklə müxtəlif liflərin ayrı-ayrı rənglərə boyanmasına əsaslanır.

Bu məqsədlə hər şeydən əvvəl iki məhluldan hazırlanan xlorosiklyod məhlulu tətbiq edilir. Birinci məhlulu hazırlamaq üçün 50-qr susuz xlorlu sink götürürlər və onu 25 ml distillə edilmiş suda həll edirlər, ikinci məhlul üçün $-5,25$ qr yodlu kalium, $0,25$ qr metal yodu, $12,5$ ml distillə edilmiş suda həll edirlər.

Hər iki məhlulu soyuqda qarışdırırlar: soyudulmuş ikinci məhlulu qarışdıraraq damcılarla birinci məhlula əlavə edirlər. Qarışığı işıqdan mühafizə olunan yerdə məhlul tam durulana qədər saxlayırlar. Çöküntü çökdürüldükdən sonra tamamilə şəffaf məhlulu kip qapaqlı tünd şüşə qaba süzüb işıqdan mühafizə olunan yerdə saxlayırlar.

Boyanmış nümunəni mikroskop altında nəzərdən keçirməklə kağızın tərkibində olan lifin növünü müəyyən edirlər. Nümunəni bu qaydada hazırlayırlar. Tədqiqat üçün müxtəlif vərəqlərdən çox da böyük olmayan beş zolaq kəsirlər, onları yarıya qədər 3-5 dəqiqəlik natrium qələvisinin 1%-li məhluluna salırlar, sonra qələvi tam təmizlənənədək suyu bir neçə dəfə distillə suyuna salırlar.

Bu əməliyyat zamanı kağız lif tərkibinin təyin edilməsini çətinləşdirən yapışqanlı maddələrdən də azad olur. Yapışqansız kağızları tək-cə distillə suyunda isladırırlar. Üst-üstə yığılmış kağız zolaqlarını iynə ilə dəlirlər və bir dəstə lifi əşya şüşəsinə keçirirlər. İki-üç damcı dəstəni ayrı-ayrı liflərə ayırmaq üçün iynə ilə dəlirlər.

Suyun artığını filtr kağızı ilə çəkdikdən sonra nümunənin üzərinə 2-3 damcı xlorosiklyod məhlulu tökərək boyayırlar. Liflərin tam boyanması üçün məhlulu bir qədər artıq götürmək lazımdır. Boyanmış lifi örtücü şüşə ilə örtüb üzərindən

yüngülçə iynə ilə basırlar, örtücü şüşənin ətrafındakı filtr kağızı ilə məhlulun artığını çəkirlər.

Nümunə hazırlayarkən , onları öyrənərkən aşağıdakı qaydalara riayət etmək lazımdır. Əşya və örtücü şüşələr təmiz olmalıdır, çünki kənar hissəciklər təcrübənin nəticəsini dəyişə bilər. Reaktiv çöküntüsüz, bulantısız, şəffaf və təzə hazırlanmış halda götürmək lazımdır.

Nümunəni hazırladıqdan sonra 15-dəq-dən gec olmayaraq nəzərdən keçirmək lazımdır, çünki lifin boyağının rəngi dəyişir. Nümunəni bütün eni və uzununu boyu nəzərdən keçirirlər, buna görə də əşya şüşəsini uzununa, sonrada eni istiqamətdə hərəkət etdirirlər.

DÜİST həmçinin ağac kütləsinin tərkibinin təyini flyüroqlisin və başqa məhlulların köməkliyi ilə tezləşdirən üsulları da nəzərə alır.

Kağızda bütün lifləri miqdarca mütənasibliyini orqanoleptik üsullarla da təyin edirlər (5% xəta ilə). Kağız nümunəsini öyrənərkən mikroskop altında müxtəlif boyanmış liflərin miqdarını sayırlar və onları bütün liflərin miqdarına nisbətən faizini təyin edirlər. Hesablama vahidi kimi mikroskopun sahəsində tam görünən lif qəbul edilir. Bir neçə qısa lifləri (2-3), əgər onlar uzununu üzrə obyektivin görüş sahəsinin diametrinə bərabədirsə, bir lif kimi təyini sayırlar.

Kağız və kartonların xassə göstəricilərinin təyini. - Kağız və kartonların qalınlığını bölgüsünün qiyməti 0.01 yaxud 0.001 mm olan qalınlıqölçənlə təyin edirlər. Kağızın qalınlığından asılı olaraq ölçü bir qat –50 mkm-dən çox, beş qat-15-50 mkm və on qat –15mkm ola bilər. Nəzarət tədqiqatında nümunələrin sayı və vərəqədə ölçü nöqtələrini standartı uyğun olaraq seçirlər. 1 m² –in kütləsini 200-250 mm ölçüdə nümunələri çəkməklə sonradan 1 m² -ə hesablamaqla müəyyən edirlər. Çəki üçün 0.5 % dəqiqliklə təyin etməyə imkan verən tərəzidən istifadə edirlər. Kağızı kütlə üzrə 25 qr-dan az 0.001 q-a qədər, 25-dən 100 qr-a qədər, 100 qr-dan çox 0.05 q-a qədər dəqiqliklə çəkirlər.

Sıxlıq yaxud həcmi kütləni (p), q/sm³-la 1 m² kütlə (q) və qalınlığın (h) – dan törənən aşağıdakı düsturla hesablayırlar:

$$P = q / h \times 100$$

Yapışqanlıq dərəcəsinə DÜİST 8049-62 üzrə iki üsulla ştrixli və quru indiqator üsulu ilə təyin edirlər. Kağızların keyfiyyətinə nəzarət zamanı ağardılmış mallar üçün birinci üsulu tətbiq edirlər.

Ştrixli üsul kağızın səthinə cizgi qələmləri ilə mürəkkəb ilə ştrixlər çəkmək və yayılmayan, əks tərəfə keçməyən ştrixin maksimum enini təyin etməkdən ibarətdir. Ştrixlərin eni 0.25 mm az ilə 0.25 mm-dən və daha artıq dəyişir. Yazı kağızını tədqiq edərkən tərkibi standartla təyin edilən 2 №-li mürəkkəb tətbiq edilir. Cizgi və rəsm kağızlarını yoxlayarkən həmçinin tuşdan istifadə edirlər.

Quru indiqator üsulunda əvvəlcədən qalınlığı ölçülmüş tədqiq olunan kağız nümunəsindən 50x50 mm ölçüdə qutu düzəldirlər və dibinə bərabər qalınlıqda quru indiqator (şəkər kirşanı, kraxmal, boyayıcı) tökürlər. Qutunu suyun üzünə yerləşdirirlər və indikatorun rəngini dəyişilməsini ilk əlaməti görünən vaxtı qeyd edirlər (bənövşəyi nöqtələr). Yapışqanlıq dərəcəsinə san/mm-lə aşağıdakı düsturla hesablayırlar.

$$D = t / h,$$

Burada; t- zaman, san-ilə;

h- kağızın qalınlığı, mm-lə.

Zibilliyi böyüklüyü 0.25-0.5 mm-lə çox olan kənar hissəciklərin sayını hesablamaqla təyin edirlər. Onları əks olunan işıqda 200x250 mm ölçülü nümunələrin hər iki tərəfində hesablayırlar. Təyin etmək üçün nümunə götürürlər və tədqiqatın nəticəsi kimi 1 m² üçün hesablanmış orta hesabi kəmiyyət qəbul edirlər.

Kağızın ağılıq dərəcəsinin təyini fotometrlə təyin edirlər və faizlə istifadə olunur. Ağılığın etalonu kimi kükürdlübariumlu lövhədən istifadə edirlər ki, onun da ağılıq göstəricisi məlumdur. Ağılığın 7690-76 DÜİST-ə əsasən lekometr Seys-lə də təyin edirlər.

Kağız və kartonun rütubətinin təyini. - Kağız və kartonda rütubətin miqdarını: quruducu şkafda stəkanla yaxud stəkansız qurutma üsulu (nəzarət arbitraj üsulu) və infraqırmızı şüalanma lampası ya da elektrik qızdırıcı cihazdan istifadə edərək tezləşdirmə üsulu ilə müəyyən edirlər.

Quruducu şkafda stəkanda qurutma üsulu.—Müəyyən miqdarda (5 qr-a yaxın) kağız yaxud kartonu sabit çəkiyədək qurudulmuş stəkanda 0.0002 qr-a qədər dəqiqliklə çəkirlər. Nümunə ilə stəkani ağzı açıq qapaqla birlikdə quruducu şkafa yerləşdirirlər və 100-105⁰ hərarətdə sabit çəkiyədək qurudurlar. Quruduqdan sonra nümunə olan stəkani qapağı ilə quruducu şkafda örtürlər, eksikatora qoyub soyudurlar və yuxarıda göstərilən dəqiqliklə çəkirlər.

Rütubəti W (%-lə) aşağıdakı düsturla hesablayırlar:

$$W = q_1 - q_2 / q_1 - q \times 100 ;$$

Burada W – rütubət,

q_1 – qurudulmazdan əvvəl nümunə ilə stəkanın çəkisi, qr-la,

q_2 – qurudulduqdan sonra nümunə ilə stəkanın çəkisi, qr-la.

Stəkansız qurudulma üsulu.—50 qr-a yaxın kağız yaxud kartonu 0.01 qr dəqiqliklə çəkib quruducu şkafa yerləşdirirlər və 100-105⁰ hərarətdə sabit çəkiyədək qurudurlar. Qurudulmuş nümunəni eksikatora keçirib 10 dəqiqə müddətində orada saxlayırlar, sonra həmin dəqiqliklə çəkirlər. Rütubət (%-lə) bu halda aşağıdakı düsturla təyin edilir:

$$W = q_1 - q_2 / q_1 \times 100 ;$$

Burada; W – rütubət,

q_1 – nümunənin qurumazdan əvvəl çəkisi, qr-la,

q_2 – nümunənin quruduqdan sonrakı çəkisi, qr-la.

Kağız və kartonun su çəkmə xassəsinin təyini . - Su çəkməni kapilyar, səthi bir tərəfli islatma və suya tam batırmaqla fərqləndirirlər.

Kapilyar su çəkmənin təyini.—Kapilyar su çəkmənin eni 15 mm, uzunluğu 200 mm olan kağız yaxud karton zolağının bir tərəfini 10 mm dərinliyə məhlulun içinə batırdıqda məhlulun səviyyəsinin qalxması ilə müəyyənləşdirirlər. Tədqiqati

cihazda aparırlar. Sınaq üçün ayrılmış hər vərəqdən iki zolaq götürürlər: birinci uzununa, digərini isə eni istiqamətdə. Hər istiqamət üçün ayrı-ayrı, yaxud hər iki istiqamət üçün 1 mm-ə qədər yuvarlaqlaşdırılmış, bütün təyinatların nəticəsindən orta hesabi kəmiyyət su çəkmənin göstəricisi olur.

Bir tərəfi islatma yolu ilə su çəkmənin təyini. Bu üsul nümunənin səthinin suya toxunmasından sonra onun çəkisinin artmasının təyininə əsaslanır. Tədqiqatı məhlula toxunan nümunənin diametri 112.7 mm, toxunulma vaxtı 20 san-ə qədər və daha artıq (kağızın tərzindən asılı olaraq) olan xüsusi cihazda aparırlar. Tədqiqata kağızın on nümunəsini məruz qoyurlar: beşi üz tərəfdən və beş torlu tərəfdən. Tədqiqatın nəticəsini aşağıdakı düsturla təyin edirlər:

$$G_x = 100 (b - a) ,$$

Burada, G_x – su çəkmə , qr-la,

b – tədqiqatdan sonra nümunənin çəkisi, qr-la,

a – havada qurudulmuş nümunənin çəkisi, qr-la.

Kartonun su çəkməsini həmçinin bir tərəfini suda islatdıqda, standartla müəyyən edilmiş müddət ərzində isladılmağa məruz qaldıqda, çəkisinin dəyişməsi ilə müəyyənləşdirirlər. Nümunənin ölçüsü 100x100 mm, dairəvi nümunənin diametri 100 mm – dir. Su çəkmənin nəticəsini q / m^2 –lə aşağıdakı düsturla hesablayırlar:

$$E = (q_2 - q_1) \times h ,$$

Burada, E – kartonun su çəkməsi, qr-la,

q_1 – nümunənin başlanğıc çəkisi, qr-la,

q_2 – islatdıqdan sonra nümunənin çəkisi, qr-la,

h -- əmsaldır, kvadrat nümunədə 100-ə, dairəvi nümunədə 127.4-ə bərabərdir.

Kağız və kartonun külünün təyini.-- Təxminən 10x10 mm hissələrə doğranmış havada qurudulmuş kağız və ya kartondan bir qədər götürüb 0.001 qr dəqiqliklə çəkirlər və közərdilmiş, sabit çəkiyə çətdirilmiş tigelə yerləşdirirlər. Nümunəni hərərəti 300-dən artıq olmayan mufel yaxud tigel sobasında

kömürləşdirirlər(kömürləşdirilərkən kağız yaxud kartonun alovla yanmasına yol verilmir). Kömürləşdikdən sonra tigeli tutumu ilə birlikdə 800+-50⁰ hərarətdə 2 saat müddətində közərdirlər. Eksikatora soyudulmuş tigeli 0.0002 qr-a qədər dəqiqliklə çəkdikdən sonra onu yenidən mufelə qoyurlar, 800⁰ S-yə qədər qızdırılmış sobada nəzarət közərməsi üçün 30-40 dəq.saxlayırlar.

Kağız və kartonda külün miqdarını faizlə aşağıdakı düsturla hesablayırlar:

$$K = (q_1 - q) \times 100 / q_2 (100 - W) \times 100 ,$$

Burada, K – küllülük, %-lə,

q – közərdilmiş tigelin çəkisi, qr-la,

q₁ – közərdilmiş tigelin kül ilə birlikdə çəkisi, qr-la,

q₂ – havada quruyan kağız yaxud kartonun çəkisi, qr-la,

W – kağız yaxud kartonun rütubəti, %-lə.

Nümunələrin təqribi çəkiləri və paralel sınaqların nəticələrindəki mümkün ziddiyyətlər aşağıdakı kimidir.

Küllülük, %-lə ,	Dəqiq çəki, qr,	Mümkün ziddiyyət, qr-la.
1.	18 –23	0.5
2 .	7 –8	0.2 – 0.3
4 .	5.	0.2
5 .	1.	0.1
10.	0.3	0.02
30 .	0.1	0.01

Kağızın (kartonun) keyfiyyətinin ümumi qiymətləndirilməsi. – Mövcud təhlilərin məlumatlarına əsasən göstəricilərin ümumi cədvəlini tərtib edirlər: lif tərkibi (%-lə) ;1 m-in çəkisi qr-la; qalınlığı (mk-la); həcmi çəkisi (q/sm –lə); ağırlığı (%-lə); yapışqalılıq dərəcəsi (mm-lə); rütubəti (%-lə); kapilyar hopdurulma (mm-lə); səthi (san.ilə); bir tərəfin isladılma çəkisi (qr-la); tam batırılmaqla (qr-la); 1 m-ə görə zibillilik (əd-lə); dağıdıcı qüvvə (kqs-lə); dartılmada davamlılıq həddi (Kqs/sm-lə); dartılma uzunluğu (m-lə); nisbi uzanma (%-lə); sınıma qarşı davamlılıq (ikili qatların sayı); küllülük (%-lə).

Kağız və kartondan olan məmullatların keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi və çeşidinin öyrənilməsi. - Məktəbli dəftərləri müxtəlif cızıqlarda buraxılır. Dəftərin DÜİST- indən istifadə edərək, məktəbli dəftərlərinin: həcmi, ölçüsü (mm), kağızı, onun tərkibi, nömrəsi, üzlük kağız markası, cızıqlar (dəstin sayı yaxud səhifədə sətirlərin sayı, dəstdə xətlərin sayı), dəstin hündürlüyü (mm-lə), dəstlərarası məsafə (mm-lə), sətirüstü və sətiraltı sahənin böyüklüyü (mm-lə), çəp xəttin, axının maillik bucağı, sətir xətlər üzrə maili xətlər arasındakı məsafə (mm-lə), üzlüyün tərkibi, dəftərin növü və keyfiyyəti haqqında ümumi rəy kimi əsas keyfiyyət göstəricilərini nəzərdən keçirirlər.

Ümumi dəftərlər üçün olan DÜİST –lərdən istifadə edirlər, onların keyfiyyəti və növü haqqında rəy tərtib edirlər. Kağızın keyfiyyətinə, cızıqlarına, onun yerinə yetirilməsinə, vərəqlərin bərkidilmə qaydasına, üzləşdirmənin tipinə, materialına, xarici tərtibatına fikir verirlər.

Ağardılmış malların çeşidini öyrənərkən albomların, bloknotların, qeyd kitabçalarının, qovluqların və s. tərzini nəzərdən keçirirlər, onların artikullarını preyskurant üzrə tapırlar və məmullatın ölçüsünü, kağızını, örtük materialını, xarici tərtibatının keyfiyyətini təyin edirlər. Standartlar üzrə yazı kağızı məmullatlarının ştrix kod ilə olan şifrini açırlar. Kataloqlar üzrə yuxarıda adları çəkilən məmullatların xüsusiyyətlərini dəftərə yazırlar.

Standartlara əsasən məmullatların hazırlanması üçün kağızın hansı növündən istifadə etmənin mümkünlüyünü müəyyənləşdirirlər.

2.3. Məktəblilər üçün yazı-dəftərxana ləvazimatlarının keyfiyyətinin yoxlanması və ekspert metodu ilə qiymətləndirilməsi.

Ticarətə daxil olan məktəb və yazı-dəftərxana məmulatlarının keyfiyyəti əvvəlcə müəssisənin özündə texniki nəzarət şöbəsi işçiləri tərəfindən yoxlanılır. Pərakəndə ticarət işçiləridə bu malları qəbul edərkən keyfiyyətə yoxlamalıdırlar. Əlbətdə yoxlama qaydaları mal göndərmə halındamüqavilə şərtlərinə və standartta uyğun olaraq aparılır. Məsələn, rəsm kağızlarının texniki şərtləri QOST 7277- 77, çertiyoj kağızları QOST 597 – 73-lə, köçürmə kağızları QOST 489-66 ilə, poçta zərfləri QOST 34-73-lə, rəsm dəftərləri QOST 8111-77 ilə, komputer kağızları OST 81- 60-78-lə, məktəbli gündəlikləri OST 81-64-78-ilə və i.a. kimi keyfiyyətə normalaşdırılır.

Bu standart tələbləridə yoxlama zamanı, məsələn, kağızlarda qat, cırıq, çirkli və yağlı ləkə, deşik, kövrək nöqtələr və s. olub olmasını nəzərdən keçirirlər. Onlarda bağlama, tara, sürtülmə izləri olmamalıdır. Yazı kağızlarında yazarkən çernel yayılmamalıdır. Köçürmə kağızlarından makina kağızları sıxıldıqda rəng yayılmamalıdır. Makina kağızları yumşaq olmalı və yazı şriftlərinə uyğun olaraq yatmalı və ən azı 4 surətdə (nüsxədə) heç bir yayılmış qara əmələ gətirməməli, yazını təmiz qəbul etməlidir.

Standartlarda təyin edilmiş normalardan kənarlaşma olduqda kağızlar 2-ci sortda keçirilir. Məsələn, yazı kağızında 1 m^2 –n kütləsi $\pm 2\%$ -dən çox kənarlaşdıqda, cırılma möhkəmliyi 10 %, ağılığı 5 %-dən çox dəyişdikdə kağız 2-ci sortda keçirilir. 2-ci sortda adı çəkilən nöqsanlardan ancaq dördə qədər rulonda olanda rulon bütövlükdə 2-ci sort hesab edilir. Köçürmə kağızlarında boyağın qeyri bərabər yazıldığı, 1 metr məsafədə də 10 mm^2 qədər ağılıq müşahidə edilərsə bu kağızlar da 2-ci sortda keçirilir.

Məktəbli dəftərlərində aşağıdakı nöqsanlar olduqda onlar 2-ci sortda keçirilir: dəftərin ölçüsü $\pm 5 \text{ mm}$ -dən çox dəyişdikdə, çəpiklik $\pm 3 \text{ mm}$ -dən çox olduqda, kənar sahəsi $\pm 5 \text{ mm}$ dəyişdikdə, xətlərin kənarlaşması 3mm qədər

dəyişdikdə, 5 mm-dən çox sahədə xətləmə olmadıqda (bir səhifədə 2-dən az olmayaraq) zolaq, qat nöqsanları olduqda 2-ci sorta keçirilən məmulat 10 % güzəştə satılır.

Kağız və karton fabriklər tərəfindən xüsusi formatlara uyğun, standart vərəq sayında, paçkalarla qablaşdırılır. Üzərində istehsalçı müəssisənin, onun tabe olduğu sahə nazirliyinin adı, ünvanı, kağızın adı, nömrəsi, formatı, təyinatı, sayı və s. göstərilir. Kiçik parçalarda zərfin açılan tərəfinə onu tanımaq üçün bir qatlanmış vərəq nümunəsi qoyulur.

Qeyd etmək lazımdır ki, ticarət müəssisələri əslində qəbul etdiyi məktəbli, yazı-dəftərxana ləvazimatlarını qəbul edərkən keyfiyyətə qəbul aktı tərtib etmirlər. Keyfiyyətə nəzarət etmək üçün onlar qəbul zamanı yoxlama aparır. Keyfiyyəti aşağı olan, xüsusilə yuxarıda göstərilən nöqsanları olan məmulatı maddi—məsul şəxslər qəbul etmirlər. Onu mal göndərəninin özünə qaytarırlar.

Bu mal göndərənlərlə münasibətlərin pozulması xatirinə belə edilir. Lakin əslində keyfiyyət aktı aşağıda əlavə edilmiş sənədə uyğun olaraq tərtib edilməlidir. Buna müvafiq olaraq qeyri-standart mal göndərən müəssisələr cərimə edilməlidirlər. Bu cərimələr keyfiyyəti aşağı olduğu aşkar edilən malların topdan dəyərinin 20 %-i qədər hesablanır.

Qeyd etmək lazımdır ki, ticarətə daxil olan məktəb-yazı və dəftərxana mallarının müşahidə məmulatları ilə xarakterizə etmək bu mallara alıcı münasibətlərini aşkara çıxarmaq üçün və onların keyfiyyəti üçün yekun fikir söyləməyə kömək edir, məsələn, ağac karandaşlara verilən keyfiyyət tələblərini nəzərə alaraq onları yoxladıqda aydın olur ki, ticarətə daxil olan karandaşların xarici tərtibatı, ölçüsü və yaraşığı standart tələblərinə tam uyğun gəlir.

Lakin onun taxta üzlüklərində tərəflərin bərkliyi əksər hallarda uyğun gəlmir, onlar bir-birinə yaxşı yapışdırılmır. Daha doğrusu bir qədər təzyiqlə basıldıqda və ya az rütubət çəkdikdə qatı ayrılır. Taxtanın bərkliyi yazı çubuğunun bərkliyinə uyğun gəlmir. Məsələn, bəzən elə olur ki, TM, M, MM, 3M, 4M, 5M, 6M kimi yumşaq qrafitli karandaşlarda taxta o qədər bərk olur ki,

onu yonarkən yumşaq qrafitdən olan yazı çubuğu sınıır. Bu hal bərk çubuqlu karandaşlarda isə əksinə olur. Karandaşların taxta hissəsindəki düyünlərə, lif paralelliyinin pozulması hallarına, kanifol və ya qətran sıxlığı olan zonalara, yazı çubuğu yuvasının qeyri – simmetrik mərkəzə düşməsi hallarınada rast gəlmək olur.

Bəzən yazı çubuğunun bərklik keyfiyyəti, rəng çaları, yazı səlisliliyi qeyri bərabər olur. Onların içərisində bərk ilişikliklər, boşluqlar, bütölyün pozulması halları rast gəlir. Hansı ki karandaşlar yazını hamar yazmağa imkan verməli, kağızı, rəsm və ya rəsmxəttkağızını codluqla əyməməli, onu səlisl qüvvə ilə bastıqda hər yerə eyni rəngdə və ya tutqunluqda xətt əmələ gətirməli, kağıza çöküntü verməməli, onu əzməməli və cırmamalıdır. Avtomat karandaşlarda isə yazı çubuğu rahat irəli çıxmalı, sıxac arasında əzilməməli və müəyyən uzunluqda yazı üçün çıxardıldıqda sınımamalıdır. Onun qrafit tozu yayılmamalıdır.

Yazı flamasterlərdə rəng səlisl olaraq özü tədricən axmalı və tam bircinsli xətt örtüyü əmələ gətirməlidir. Lakin bəzən bu əksinə olur. Xüsusiləyerli istehsala məxsus olan flamasterlərdə karandaş bir qədər açıq qaldıqdan sonra rəng quruyur. Yazı xəttinin rəng bərabərliyi pozulur və bəzəndə kəsilir.

Ticarətə daxil olan avtomat qələmlərin keyfiyyətinə QST 6-15-78-lə, dəftərxana qələmlərinin keyfiyyətinə isə QOST 1839-73-lə nəzarət edirlər.

Təhlil göstərir ki, ticarətə daxil olan avtomat çernil qələmlərinə təlabat azalmıdır. Onların ancaq və ancaq yüksək təlabatlı və yüksək keyfiyyətli növləri əhali tərəfindən alınır. Hazırda istehsal edilən qələmlərin gövdəsi nöqsanlı olur. Onlar az vaxt ərzində çatlayır və çernil buraxırlar. Çernillə yazının keyfiyyətini dəyişirlər. Buna əslində çernillərində aşağı keyfiyyətli olması təsir edir.

Göründüyü kimi ticarətə daxil olan məktəb-yazı və dəftərxana malları həm materialına, həm hazırlıq keyfiyyətinə və həm də təyinatına görə çox müxtəlif olur. Onların ticarət çeşidinə keyfiyyətə nəzarət etmək çətin olur. Xüsusilə mal çoxluğu olan şəraitdə onların keyfiyyətinə nəzarət çox çətin olmağına

baxmayaraq mal verənlərlə əlaqə kəsilmir. Buna görə də ticarətdə bu qrup malların keyfiyyətinə nəzarət şərti xarakter daşımır.

Nəticə və təkliflər.

Aparduğım təhlillərə əsasən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan respublikasında məktəblilər üçün olan yazı-dəftərxana mallarının sənayesi başqa sahələrə nisbətən az inkişaf etdirilmişdir. Buna obyektiv və subyektiv səbəblər təsir göstərmişdir. Bunun əsas səbəbi kağız üçün olan xammalın və texnoloji imkanların olmamasıdır. Buna baxmayaraq Azərbaycanın bu günkü kağıza olan tələbatı bu sahələrin inkişafının durmadan artırılmasını tələb edir.

Onuda qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı ildən sonra Azərbaycan respublikasında dəftərxana –yazı ləvazimatı istehsalı və satışına dair statistik məlumatlar son illərə qədər dərc edilmirdi.dərc edilmir. Son illərdə nəşr edilən statistik məcmuələrin məzmununun zəif olmasından deyil, respublikada bu malların istehsalının inkişafına dair istər dövlət və istərsədə özəl sektorlar səviyyəsində həm də köklü işlərin görülməməsidir.

Dəftərxana və yazı mallarının hər birinin istehlak xassələri onlara qarşı qoyulan istehlakçı tələblərinin təsiri altında formalaşdırılır və müəyyən keyfiyyət göstəriciləri sistemi əsasında onların istehsalı və satışı təmin olunur. Kağız-karton və onlardan hazırlanan məmulatların keyfiyyətinə qarşı qoyulan əsas tələblər bu malların tərkibindən, materialından, təyinatından və istismar şərtlərindən irəli gəlir.

Son illərdə xarici əlaqələrin genişlənməsi ticarət təşkilatlarının işini xeyli çətinləşdirmişdir. Belə ki, daxili bazar üçün mal fondları azaldıqca ticarət təşkilatları sənaye müəssisələrindən asılı qalır. Onların buraxdığı malların keyfiyyətinə nəzarət hüququndan istifadə etdikdə onlar fond üzrə təyin edilmiş malları belə ticarətə göndərməkdən imtina edirlər. Öz məhsullarını xaricə və daha “sərfəli” hesab etdikləri tərəf müqavillərinə satırlar. Buradan da belə bir yolverilməz hal əmələ gəlir:

1.Yüksək keyfiyyətli mallar valyuta ilə satıla bildiyi üçün ancaq xaricə göndərilir. Daxili bazar fondu məhdudlaşdırılır;

2. Ticarət təşkilatları keyfiyyəti aşağı olan məhsulları qəbul etməyə məcbur olur;

3. Bazarın tutumu balanslaşdırıla bilmir. Əksər hallarda əhalinin tələbatı ödənilməmiş qalır və mal azlığı təşvişi yaranır;

4. Yerli sənaye müəssisələrinin özudə yerli bazar üçün işləməkdən imtina edir;

5. Mal keyfiyyətinə nəzarət çətinləşir.

Bütün bu nöqsanlar eynilə ticarətə daxil olan bütün növ mədəni mallarda, o cümlədən məktəb-yazı və dəftərxana mallarında müşahidə edilir.

Bütün bu deyilənləri nəzərə alsaq buraxılış işinin mövzusunə aid aşağıdakı təklifləri məsləhət bilirik.

1. Buna görə də yaxşı olardı ki, respublika ərazisində xalq istehlakı malları istehsal edən müəssisələrin istehsal proqramlarını müəyyən etmək, onları bir-biri ilə əlaqələndirmək, tələb və təklifi nizamladmaq və malların keyfiyyətinə nəzarət etmək üçün ticarət təşkilatlarının və sənaye nazirliklərinin tabeliyində olmayan xüsusi bir təşkilat yaradılmış olsun. Onların keyfiyyətinə nəzarət üzrə bütün cihaz və avadanlıqlarla təchiz edilmiş maddi texniki bazası yaradılmış olsun.

2. Məktəbli çantalarının ergonomik tələbləri tam ödəmədiyini düşünürəm və keyfiyyətə qaneedicisi deyil. Bunun üçün də bu barədə mal gətirən təşkilatlar ciddi fikirləşməlidirlər.

3. Plastik materialdan olan ofis çantaları nəzərdə tutulmuş ağırlığa tab gətirə bilməyir və istehlakçı narazılığına səbəb olur. Bu barədə istehsalçıların məlumatlanmasını istərdim.

4. Məktəbli dəftərlərinin cildini həddindən artıq bəzəkli və rəngarəng edirlər, bu isə şagirdlərin dərstdən yayınmasına səbəb olur. Məsləhət görərdim ki, daha sadə və təhsilə aid görüntü dəftərin üz qabığına əks olunsun.

Ədəbiyyat siyahısı.

1. Ə.P. Həsənov və başqaları. Mədəni-məişət təyinatlı malların ekspertizası. II hissə, “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı 2014
2. Ə.P. Həsənov və başqaları. Qeyri -ərzaq mallarının ekspertizasının praktikumu. “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı 2014
3. Ə.P. Həsənov və başqaları. İstehlak mallarının estetikası. “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı 2014
4. T.R.Osmanov, Qeyri-ərzaq mallarının əmtəəşünaslığı və ekspertizasının əsasları. “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı 2014
5. Ə.P. Həsənov və başqaları. Qeyri -ərzaq mallarının ekspertizası. II hissə, çarşıoğlu 2006.
6. Ə.P. Həsənov və başqaları. Qeyri-ərzaq mallarının laboratoriya tədqiqatı. Bakı—2001.
7. Ə.P. Həsənov və başqaları. Qeyri-ərzaq mallarının əmtəəşünaslığı. Bakı maarif 1987.
8. Ə.P. Həsənov və başqaları.İstehlak mallarını ekspertizasının nəzəri əsasları. Bakı 2003.
9. В.Л.Горчаг.и др. Справочник товароведов недовольственных товаров. Москва, экономика.1983 т.2.
- 10.Ш.С.Байбеков и др. Товароведение культтоваров, Москва, экономика.1983.
- 11.С.И.Баранов и др. Справочник товароведов недовольственных товаров. Москва, экономика.1990 Т.2.
- 12.В.И.Голь и др. Справочник товароведов недовольственных товаров. Том 3, Москва, экономика.1985.
- 13.В.Л.Агбаш и др. Товароведение недовольственных товаров. Москва, экономика.1983 .
- 14.В.А.Байбеков, В.А.Ковалева. Товароведение культтоваров. Москва,

Экономика 1972

- 15.Т.С.Остановский Товароведение культтоваров. Москва 1985
- 16.Николаева М.А. Товароведение и товарная экспертиза Москва 1999
- 17.Николаева М.А. Товарная экспертиза Москва 1998
18. Николаева М.А. Товароведение потребительских товаров, Москва 1998.
- 19.Т.С.Остановский Товароведение культтоваров. Москва 1981
- 20.Н.Н.Николаева İstehlak mallarının ekspertizası.Moskva, 1997.
21. Metodik göstəris. Qeyri-ərzaq malları əmtəəşünaslığı ixtisası üzrə.2005
- 22.Azərbaycan Dövlət Statistika komitəsinin məlumatları. 2008.
- 23.İnternet materialları (son zamanların).